

III c. 7. 4.

A PESTI ÁG. HITV. GYMNASIUM

# É R T E S I T Ő J E

18<sup>64</sup>|<sub>65</sub>.

---

**P E S T,**

NYOMATOTT EMICH GUSZTÁV M. AKAD. NYOMDÁSNÁL.

**1865.**

Ms. A. 11

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

FOR THE EASTERN

## A magyar verselés alapelvei.

A kik a legujabb magyar költészetet figyelemmel kísérték, s figyelmöket nem csak a költői művek tartalmára, hanem azok alakjára s névszerint a verselésre is kiterjesztették; — tapasztalhatták, hogy a régi klasszikus költészetből átültetett versalakok majdnem teljesen kivesztek, — úgy hogy egyes versalakok, mint a hexameter, distichon, sapphói, alkaji as klepiadesi-vers stb. — jelenleg már tökéletesen mellőzöttek, vagy csak tréfás költeményeknél alkalmaztatnak, a legszokottabb jambusi és trochaei sorok írásánál pedig legkevésbé sem tartatnak meg azon szabályok, melyeket a szigorú verstan követel.

Ezen jelenségben meglehet sokan, kik a magyar nyelvet kiválólag alkalmasnak tartják a klasszikus formák utánzására, a magyar költészet határozott hanyatlását látják; én részemről azonban legkevésbé sem osztom ezen véleményt, — sőt bátran merem állítani, hogy a klasszikus formák ezen mellőzése nem csak nem hanyatlás, sem pedig rövid ideig tartó divat, hanem természetszerű fejlődésen alapuló valóságos haladás. A költészet ugyanis azon művészet levén, mely tartalmát a minden egyes részleteiben értelmes nyelv által testesíti meg, ezen megtestesítésnél mindenek előtt a tartalmának kifejezésére alkalmazott nyelv természetes rhythmusát kell szem előtt tartania, melyet a pusztán zenei hangzatosság s kellemes zengzetességnek feláldoznia nem szabad. Pedig ha megengedjük, hogy a magyar nyelven irt hexameterek, s a szótagok hosszúsága és rövidsége szerint készített dactylusi, jámbusi és trochaei stb. versek nagyon kellemes hangzásuak, sőt tán majdnem simábbak s hangzatosabbak, mint a hasonló mértékű görög verssorok; viszont a klasszikus formák kedvelőinek is meg kell engedniök, hogy az ily versek többnyire homlokegyenest ellenkeznek a magyar nyelv hangsúlyos rhythmusával, úgy hogy azokat a mérték követelményei szerint olvasva nyelvérzékünk nem a legkellemesebben érintetik, — a nyelv természetes rhythmusa szerint olvasva pedig gyakran nem is vehetni észre, minő mérték szerint irattak légyen.

A magyar nyelvben tehát a hangsúly és időmérték egymással gyakran ellentétben levén, úgy annyira, hogy a kettőnek összeolvasztása erőltetett mesterkélés nélkül alig lehetséges, ha a pusztán zenei hangzatosság és a nyelv természetes rhythmusa között kell választanunk, — nem mellőzendő-e inkább a pusztán zenei hangzatosság, mintsem hogy általa a nyelv természetes rhythmusából kiforgattassék?

Ennélfogva legkevésbé sem kell azon sajnálkoznunk, hogy a klasszikus verselés mind inkább és inkább szűk térre szoríttatik; — ha a jelen verselési divatnál valamit sajnálunk lehet, sajnálkozásunk tárgyát csupán csak azon tény képezheti, hogy a jelen költők legnagyobb része erre nézve minden határozott elv nélkül egyedül ösztönét követi, úgy hogy a hangsúlynak és időmértéknek egymás mellett, — egyszerre való alkalmazása, mint szintén mind a kettőnek elmellőzése is napjainkban nem a legkritikább jelenségek közé tartozik.

Azonban igazságtalanok volnánk, ha ezen verselési elvtelenség és öntudatlanságért egyedül a költőket vádolnók; — a verselés elméletét megalapítani a tudomány feladata, s ennek még eddig fájdalom nem sikerült a magyar verselést eléggé szilárd alapra állítani.

Fogarasi János, ki „Müvelt magyar nyelvtan“-ában \*) először tett „Kísérletet a magyar népdalok és zenékben uralkodó versmértékek kifürkészésére,“ nem indult ki a magyar nyelv szelleméből, hanem a meglevő népdalok dallamainak rhythmusát egészen tapasztalati-lag vevén fel, s azok szövegeiben a szótagok hosszúsága s rövidsége, szóval időmértéke mellett más uralkodó elvet nem is sejtve, az ismeretes choriambusi és antispastusi elméletet állította fel, sőt kutatási hevében annyira ment, hogy végeredményül — a hexametert tünteté fel a magyar népdal alapjául.

Ezen elmélet szokatlansága daczára is meglehetősen sok ideig szerepelt a verstanokban, úgy hogy, ámbár Tatay a „Költészeti és szónoklati remekék“ bevezető részében már megemlíti a hangsúlyt mint különösen Kisfaludy Sándor verseiben uralkodó elvet: mégis még Greguss Ágost is egészen elfogadja verstanában\*\*) Fogarasi schemáit nem törődve azzal, hogy a felhozott példák csak nagyon csekély részben illenek rájuk, s Erdélyi János még egy évvel később is így ír: „a jambus és trokheus lábak összeköttetése, nem mondom összezavarása, öntudatlanul is ama fölfedezésnek volt megelőzője, mely utóbb a magyar zenei mértéket a népdalokból kikeresvén a lengedezőben (choriambikus) mint uralkodó mértékben, mely tulajdonkép a trokheus és jambusnak összeköttetése ( - ∪ ∪ - ) állapította meg azt, Fogarasi után,“ \*\*\*) — mely ténynek minden megjegyzés nélküli felemlítése által, ő ezen nézetet természetesen helyesnek ismeri el.

Ezen verstani zavar közepette felette nagy haladást mutat a magyar rhythmus felfogásában Arany János „A magyar nemzeti versidomról“ szóló értekezésében, hol a magyar verssorokat az addig szokásos verslábak helyett ütemekre osztván fel, azokban uralkodó elv gyanánt nemcsak határozottan a hangsúlyt tünteti fel, — hanem egyszersmind világosan ki is mondja, hogy a sorok ütemzésére jóval többet tart, mint arra, hogy minden ütem szigoru határozott, merev mértékkel birjon, épen nem óhajtván, hogy a magyar dal oly állandó, megkövült formába szoríttassék minő például a Sappho vagy Alcaeus után nevezett mérték, — s a költőket figyelmezteti, hogy igyekezzenek a magyar rhythmust minél szabatosb caesurák által feltüntetni, azontul pedig az ütem egyes szótagjainak prosodiai mérése körül épen oly pindari szabadsággal járhatnak el, mint a barna zenész, ki majd egyik, majd másik hangon nyugtatja tovább nyírettyűjét, s ugyanazon ütem részeit sem játsza mindig egyenlő időfelosztással. Mind e mellett azonban, minthogy Arany Fogarasi elmélete ellen nem kelt ki nyíltan, — mint-hogy az ütemek egyes szótagjainak prosodiai mértékét nem állítja azok súlyával szembe, hanem a szabályos mérték elmellőzését csak szabadságnak nevezi, — sőt szükségesnek tartván, hogy bizonyos mértékeket, melyeket a magyar zene kiválóan kedvel a költő a versek írásánál szem előtt tartson, azokról alább bővebben értekezik, s ez által lényegben Fogarasi eljárását helyesli: — Arany e ezen — a magyar verstanban korszakot alkotó — értekezése nem tette meg a kellő hatást, úgy hogy még a legujabb verstanok is vagy teljesen mellőzik a magyar verselést,

\*) Müvelt magyar nyelvtan elemi része. Irta Alsóviszti Fogarasi János, Pesten 1843.

\*\*) Magyar verstan. Irta Greguss Ágost. Kiadja a „Pesti Napló“ szerkesztője. Pesten 1854.

\*\*\*) Egy század negyed a magyar szépirodalomból. 1855.

vagy azt csak mellékesen említve, rája vonatkozólag nagyon határozatlan szabályokat állítanak fel, melyek részint a puszta szótag-számitáson, részint Fogarasi elméletén nem mennek túl.

Egy fél évvel ezelőtt megjelent „Költészettan“-omban a magyar verselésre kiváló figyelmet fordítva, azt a mértékes verseléssel határozottan ellentétbe állítottam, benne uralkodó elvül egyedül a magyar nyelvben uralkodó hangszúlyt tüntetvén fel; minthogy azonban nézeteimet egy tankönyv szűk határai közt kellőleg ki nem fejthettem, különösen pedig az ellenkező nézetek hosszabb birálgatásába nem bocsátkozhattam, minthogy azonkívül munkám megjelenése óta további vizsgálódás és szakférfiakkal való értekezés folytán nézeteim e tárgyban részint szélesbültek, részint megigazítottak; jelen értekezésemben a magyar verselés alapelveit újra terjedelmesebben megvitatni szándékozom. Mindenek előtt törekedni fogok a Fogarasi-féle elmélet tarthatatlanságát felmutatni, aztán pedig az Arany által nem eléggé határozottan felállított elvet, mint a magyar verselésben egyedül kötelezőt, s annak valódi üterét feltüntetni.

## I.

Kimutatására annak, mily hasztalan törekvés a magyar népdalokban a hosszú és rövid szótagok váltakozására nézve határozott szabályokat felállítani akarni, s mennyire nem is szükséges az időmérték tekintetbe vétele a magyar nyelv szelleme szerint alkotott versek írásánál; — mindenek előtt vizsgálat alá kellennem a Fogarasi által idézett népdalok közül néhányat — azon észrevételekkel együtt, melyekkel azokat Fogarasi kísérte.

Az első népdal, melyet Fogarasi nyelvtanának 134-ik §-ában, — hol a magyar népdal versmértékét fürkészi — idéz, a következő:

Úgy meg vagyok határozva, mint a csikó kantározva,  
Szabadságom el van zárva, mint a madár kalitkába  
De ha egyszer szabadulok, több szerelmet nem koldúlok  
Szabadságért halok élek, míg bennem cseng bong a lélek.

Mértéke (Fogarasi szerint):

- u u - / u - - u // - u u - / u - u u  
- u u - / - u u - / - u u - / u - u u  
- u u - / - u u - / - u u - / u - u u  
- u u - / - u u - // u - - u / u - u u

Minthogy itt a népdal leírásánál Fogarasi példájára a felállított mértéknek megfelelő verslábakat ritkított betűkkel irtam; lehetetlen, hogy azonnal felne tűnjék, a verslábaknak csak mily meglepő csekély száma felel meg a felállított mértéknek, úgy hogy 16 láb közül csak 5 — tehát az egész dalnak még nem is harmad része — nevezhető tiszta verslábaknak, — s még ezek között is van egy t. i. „szabadulok,“ mely bizony nem a legtisztább lengedező. Az idézett népdal valódi mértéke (ha már minden áron a szótagokat prosodially akarjuk mérni) a következő:

- - - - / u - - - // - u u - / - - - u  
u - - - / - - - u / - u u - / u - - - u  
u u - - / u u u - // - u - - / - - - u /  
u - - - / u u - - / - - - - / - u - u /

melyet ha figyelemmel megvizsgálunk, más szabályt nem fogunk benne találni, mint, hogy a dal négyszótagu lábakból, — vagyis inkább ütemekből áll.

Igaz ugyan, hogy valamely versnek szabálytalanságából nem lehet még általában egy bizonyos szabály hamisságára következtetnünk, s igaz az is, hogy Fogarasi nem is azt akarta kimutatni, hogy az idézett dal minő mértékkal bír, hanem inkább, hogy minő mértékkal kellene bírnia, ha azt akarnók, hogy dallamához minden tekintetben alkalmazkodjék: de állítsuk csak egymással szembe a felhozott népdal azon részeit, melyek a felállított szabálytól eltérnek azokkal, melyek vele tökéletesen megegyeznek, s nem lesz nehéz Fogarasi szabályának hamisságát kimutatnunk.

Ugyanis az olvasó rhythmikus érzékére hivatkozva kérдем: vajjon rosszabb hangzásuak-e ezen szabálytalan sorok:

Szabadságom el van zárva,  
Több szerelmet nem koldúlok  
Szabadságért halok élek.

mint a következő egészen szabályos sor:

Mint a madár kalitkába. —?

s ha — a mint én legalább hiszem — az idézett sorok között a legkisebb rhythmikus különbségét sem lehet felfedezni; nem kell-e szükségkép azon gondolatra jönnünk, hogy bizonyosan más szabálynak kell itt uralkodónak lenni mint az időmértéknek, s hogy az illető népdal dallamának rhythmusa csak oly esetleges valami, a miből a verselésre nézve szabályokat elvonnunk nem lehet?

Állításom még tisztább bebizonyítására szolgáljon következő népdal:

Még akkor nekem ígértek  
Mikor bölcsőben rengettek  
Már most hozzád jusom vagyon  
Hogy az anyád nekem adjon.

Vizsgáljuk meg ennek különösen első sorát, melynek mértéke Fogarasi szerint: — — — — / — — — —, s állítsuk melléje a 5. szám alatti népdal harmadik sorát:

A ki én hozzám igaz hű

láthatjuk, hogy az elsőnek második verslába (-kem ígértek) egészen megegyez a Fogarasi által kijelölt mértéknek, amásodiknak második verslába pedig, — ha a „h“ betűt olyannak tekintjük, mint a mely hangtorlatot nem képez, szabályszerű choriambus, s Fogarasi is elismeri annak minthogy ritkított betűkkel írta; — s így mind a két sornak a fele tiszta mértékkal bír: — s mégis van-e magyar fül, mely azokat oly jó folyásuaknak ismerhetné el, mint a fentebb idézett néhány egészen szabálytalan sort?

Ha tehát az előbb idézett példából kitűnt, hogy valamely verssornak lehet jó rhythmusa a nélkül, hogy a szótagok időmértékére nézve benne valamely határozott szabályt lehetne felfedeznünk, a második példából pedig az, hogy lehet oly verssornak is rossz rhythmusa, mely nagyobb részt (sőt bizton merem hozzá tenni egészen) tiszta mértékkal bír: úgy hiszem határozottan állíthatjuk, hogy a magyar vers természetes rhythmusa nem alapszik a szótagok időmértékén, s hogy ennél fogva a magyar népdalok időmértékének kifürkészése csak oly céltalan tapogatózás, mint egyes nyelvészek kutatásai, — kik az egymással semmi rokonságban nem álló nyelvek egyes szavainak történetes rokon hangzásából, törekednek azon nyelvek egymáshoz való rokonságát kimutatni.

Fogarasi kutatásai közül több példát felhozni, a mondottak után egészen feleslegesnek tartom, mert hisz csak mindig ugyanazt kellene ismételnünk, még azon esetre is, ha egyes példánál a Fogarasi által felállított mértéket, — vagyis inkább az egyes népdalok dallamának mértékét, melyet Fogarasi minta gyanánt tüntet fel — esetleg talán épen egyezőnek találunk is, a dal szövegének mértékével; — azért a sok közül még csak egy példát akarok felhozni, kimutatására annak, mily erőszakosan tépi szét gyakran Fogarasi egyes népdalok sorait, hogy csak végre a hexameter schémáját nyerje a felbonczolt népdalok részleteiből.

Ugyanis következő népdalt:

Ha meghalok se bánom  
Ugy sincs engem ki szánjon  
Koporsómra boruljon  
Keservesen sirasson

két-két sorát összefoglalva ily mértékre szabja:

u - / - u u - / u // u - / - u u - / u

és hogy hasonlóbb legyen a hexameterhez még így is felosztja:

u - / - u u / - u // u - / - u u / - u

Már ha az ezen mértéknek leginkább megfelelő két utolsó sort a kiszabott képlet szerint osztjuk fel és scandáljuk így:

Kopor / sóm ra bo / rúljon // keser / vesen si / rasson

nem forgattatik-e ki e helyes rhythmussal bíró két sor teljesen természeteszerű folyásából?

Az idézett népdal annál nevezetesebb, mert azt Greguss Ágost is felhozza verstanában, még pedig Fogarasitól eltérőleg a jambusi soru versek között, és így scandálja:

Ha meg / halok / se bá / nom  
Ugy sincs / engem / ki szán / jon  
Kopor / s ó m r a / borul / jon  
Keser / vesen / siras / son.

A két első és a 4-ik sor szerinte egészen szabályos, csak a harmadik sor második lába hibás: a mi, ha az egészet jambusokra osztjuk, egészen helyes állítás, csak az a kérdés nem egészen esetleges-e a nevezett népdal rhythmusának eme találkozására bizonyos mértékkel? s hogy ez valóban így is van bizonyítja az, hogy a nyelv természetes rhythmusa szerint olvasva az egyes sorokat, a „hibás“ harmadik sort sokkal jobb folyásúnak fogjuk találni, mint az egészen hibátlan első sort, — s hogy az egyes sorokat jambusi szökés szerint scandálva a természetellenes erőszakolást lehetetlen észre nem vennünk.

Hiába keresi tehát Fogarasi a felhozott népdal mértékét, s hiába örül Greguss a majdnem tiszta, szabatos jambusokból álló népdal csinos formájának; a ki e dalt költötte, annak egészen másféle rhythmus esengett fülében, oly rhythmus, melynek vajmi csekély köze van az egyes szótagok időmértékéhez.

Ez alkalommal nem hagyhatom említés nélkül Dózsa Dánielnek azon fejtegetéseit, melyekben Zandirham-jának versmértékét magyarázgatja. Ő itt hivatkozik a magyar népdalokra, melyekben észrevette, hogy a különbféle szótagokból álló, de időtartamra nézve egyenlő értékű lábak egymással rendszerint felcseréltetnek, s egymást helyettesítik, s azt állítja, hogy ugyan ezt tette ő is nevezett hőskölteményében szem előtt tartva a magyar nyelv zenei rhythmusát.

A példa gyanánt felhozott népdalok közül némelyek meglehetősen megfelelnek az általa felállított képletnek, így következő népdalnak:

Hej huj! magyar ember összeüti bokáját  
Által karolja, kedves babáját

valóban majdnem egészen ez a mértéke:

-- / u u u u / u u u u / u - u  
-- / u - u / - - / u - -

de mégis különös, hogy ezen csak tűrhetően tiszta mértékű két sornak rhythmusa sokkal tökéletesebb, mint Zandirham bár mely sorának rhythmusa, ámbár azoknak írója az általa felállított mértéket bennök lelkiismeretesen megtartja. Állításunk igazolására elég a nevezett költeményből csak néhány sort idéznünk, az olvasó belőlök maga fogja megítélhetni vajjon megfelelnek-e azok a magyar nyelv természetes rhythmusának.

Igy ír Dózsa többek közt:

Ifjak / lányok / boldog i / dőtök  
Napjai / böl egy / szempil / lantást  
Adjatok / át a mu / landó / ságnak  
Melyben / jussanak / ók esze / tekbe. \*)

Ezen sorokban látunk ugyan mértéket, de nem hallunk semmiféle helyes rhythmust, s így az idézett népdalban is alighanem másféle elv idézi elő a szép hangzatos folyást, nem pedig az, a melyet Dózsa állít fel.

Az olvasó az értekezésünk bevezetésében mondattokról már tudhatja, minő elvet értünk az alatt, melyet a magyar rhythmus alapjakép akarunk feltüntetni, tudhatja, hogy alatta nem érthetünk mást mint a h a n g s ú l y t, mely a magyar nyelvben az időmértékkel gyakran ellentétben áll.

Már ha pusztán csak a magyar népzeneét vesszük tüzetesebb vizsgálat alá, annak rhythmusában is észrevehetjük először is azt, hogy egyes hangok ámbár rövidek, mégis erősebben kiemeltetnek mint az utánok álló hosszú hang, másrészt pedig rhythmusok nem szorosan meghatározott, úgy hogy a mint Arany mondja, a barna zenészek majd az egyik, majd a másik hangon nyugtatják tovább nyirettyűjüket. Az első állításra szolgáljon például, a magyar népzeneben gyakran előforduló ezen két láb, vagy ütem: - u u - / u - - u /, melyeket helyesen csak így énekelhetünk: - u u - / u - - u /; a második állításra nézve pedig legyen elég megjegyezmem, hogy a magyar népdalban a következő rhythmust:

- u u - / u - - u

többnyire fel lehet cserélni akár következővel:

u - - u / - u u -

akár még másokkal mint p. u - u - / - - u -

vagy: - - u - / - - - -

vagy: u u u - / - u u - / stb.

a nélkül, hogy ez által az eredeti dallamot megváltoztatnók, annál kevésbé pedig, hogy magyaros rhythmusából kiforgatnók.

\*) Mértéke: -- / -- / - u u / - u  
- u u / - - / - - / - -  
- u u / - u u / - - / - u  
- - / - u u / - u u / - u



Látjuk tehát, hogy még a magyar népzében sem egyedüli elv az egyes hangok hosszabb vagy rövidebb időtartama, hanem hogy abban is fellelhető a hangsúly befolyása; mennyivel inkább kell ezt a versekről mondanunk, melyek nem hangokból, hanem érthető szavakból állanak?

A hangsúlyt vévén fel elvül, most már nagyon könnyen megmutathatók a fentebb vizsgált népdalok rhytmusának szabályosságát vagy szabálytalanságát, s ezt alább fogjuk is tenni; — de mielőtt a hangsúlyt mint a magyar népköltészetben uralkodó elvet példákban ki-mutatnók, magáról a hangsúlyról kell bővebben értekezünk.

## II.

Bár mily egyszerű iskolázatlan ember beszédében is észre lehet venni, hogy beszéde folyamában egyes mondatokat, a mondatokban egyes szavakat, s a szavakban egyes szótagokat a többi mondat, szó, vagy szótag ellenében erősebben kiemel; s ha ezt tenni elmulasztaná, beszéde ha tán nem is egészen érthetetlen, de minden esetre nagyon homályos és határozatlan lenne.

A beszéd egyes részeinek a többiek felett való kiemelkedése, mi nem függ a beszélő önkényétől, hanem a nyelv szellemében gyökerezik, általában hangsúlynak nevezetik, és pedig szóbelinek az, mely az egyes szavaknak erősebben kiemelt szótagjaira, s értelminek az, mely a beszéd egyes nyomatékosabb mondataira vagy szavaira vonatkozik.

Az értelmi hangsúlyt nevezhetjük hangnyomatnak is, s értekezésünk folyamában így is fogjuk azt nevezni, úgy, hogy a „hangsúly“ elnevezés alatt mindig egyedül a szóbeli hangsúly lesz értendő.

A hangnyomat tekintetében körülbelül minden nyelv egyenlő szabályokat követ, mert az nem annyira az egyes nyelvek sajátos természetén, mint inkább az általános ész törvényein alapszik; s így erre nézve csak a legáltalánosabb szabályokat fogjuk feltüntetni, még pedig egyedül az egyes szavak hangnyomatát illetőleg, mert az egész mondatok erősebb vagy gyengébb kiemelése a verselésre legkevesebb befolyást sem gyakorol.

Leghatározottabb értelműek lévén minden nyelvben a nevek, névmások, igék és határozók, természetes, hogy ezek a névelő, névutó és kötőszók ellenében határozott hangnyomattal bírnak, p. kert alatt, az ember, adnék de nincs, mert van azért adok, jó is szép is, egy meg kettő, három st., és pedig nemesak hogy általában nagyobb hangnyomattal bírnak a nevezett beszédrészek mint a többi, hanem a névelő, névutók és kötőszavak különösen a magyarban — csekély kivétellel — nem bírnak semmi hangnyomattal.

Ezen kevés kivétel közé tartozik a tagadó „nem“ és tiltó „ne“ (nem így a „sem“ és „se“) melyek rendesen erős hangnyomattal bírnak, p. Haza mennék, de nem tudok. — A világért nem adnám. — Ne szomorkodj légy víg, nem lesz ez mindég így, st. — csak a nem egyenes szórendnél veszi el néha hangnyomatát, mint szintén mindannyiszor, valahányszor igekötő és ige közé kerül. p. A ki tudja, mért nem mondja, — El ne árulj, stb.

De ha a nevek, névmások, igék és határozók általában mind bírnak némi hangnyomattal, abból még nem következik, hogy hangnyomatok mindig egyenlő is; sőt ugyan azon egy beszédrész, mint a mondatnak egyik vagy másik alkatrésze majd erősebb, majd gyengébb

hangnyomatot nyer, p. a k u t y a *állat*, és: az állat nem mind *kutya*, itt az első példában az „állat“ szó bír erősebb hangnyomattal, a másokban pedig: „kutya.“

Igy valamely mondatban egyenes szórend mellett mindig nyomatékosabb az állitmány mint az alany; a főnév mint jelzője, az ige mint határozója, s a tárgy mint az alany és állitmány, p. A pacsirta *énekel*, Drága *kincsem*, *galambocskám*, Csendesen *kérődzik*, Adjon isten minden *jót*, st. — s itt magamnak kell lerontanom költészettanomban felállított azon szabályt, hogy a jelző után a főnév, s a határozó után az ige hangsúlyából (inkább hangnyomat) veszt; ez csak akkor áll ha a jelzót vagy a határozót ki akarjuk emelni, — s kiemelni bár mily mondattagot lehet; — nem pedig általában ha minden meghatározott hangnyomat nélkül beszélünk.

Legkevésbé sem lehet szándékom a hangnyomatot a különböző mondatok különböző kimondási alakjaiban egyenkint feltüntetni; ez egyrészt nem is tartozik ide, másrészt pedig már ugy is eléggé meg van alapítva; azért végül még csak a névmások közül néhányat akarok rövideden felemlíteni, melyek egy része mindig határozott hangnyomattal bír, más része ellenben soha sem. Így már természetök s értelmöknél fogva mindig határozott hangnyomatuak a kérdő névmások (mint általában a kérdő szavak) p. Mi üvölt, sír? — Ki vagyok én? — Ki kopog, mi kopog? — mindig hangnyomat nélkül állanak, ellenben a visszahozó névmások, p. A kik látnak s még sem hisznek. — Nem mind arany a mi fénylik st.

A hangnyomatnál sokkal fontosabb a magyar verselésre nézve a hangsúly, mely különböző nyelvekben a szavak különböző szótagjain szokott lenni. Így p. a német nyelvben minden szónak törzsén van a hangsúly, legyen az bár melyik szótagja a szónak, a francziában pedig mindig a szó utolsó szótagján; melylyel ellentétben a magyar nyelvben meg mindig a legelső szótag hangsúlyos, legyen az akár a szónak gyöke, akár nem.

Ez már általánosan elismert igazság lévén, erről hosszasan nem értekezem, szükségesebb ennél kimutatnom azt, hogy a magyar szavaknak ezen főhangsúlya mellett, különösen hosszabb szavakban még mellékes vagy alárendelt hangsúly is vehető észre, mely a szótagok természete és állása szerint különböző helyeken fordul elő.

A kéttagu szavak rendszeren nem birnak mellékes hangsúlylyal, p. *magyar*, *házam*, *kereszt* st. — a három szótaguak rendszeren szintén nem, legfőlebb ha a harmadik szótag természeténél fogva hosszú, különösen *képző*, p. *szabadság*, *boldogít*, — ellenben: *szerelem*, *remélylyel*, st.

A négy szótagu szavaknál rendszeren a harmadik szótag bír mellékes hangsúlylyal, p. *határozva*, *kalitkába*, *boldogtalan*; — de ha a 4-dik szótag nyújtott, (névszerint ha *képző*) a mellékes hangsúly arra esik, p. *szemtelenség*, *adakozás* st. — Így a négynél több szótagu szavaknál is általában mindig a páratlan (3, 5 stb.) szótagokon van a mellékes hangsúly, ha pedig valamely páros szótag ékezett, a hangsúly mindig egy szótaggal hátrább esik. Magyarázó például szolgáljanak a következő szavak: *késértetni*, *késértése*, *akadékoskodik*, *akadékoskodás*, *vigasztalhatatlan*, *vigasztalója*, st.

Mindezekből láthatni, hogy a magyar nyelvben a hangsúly gyakran ellenkezésben van a szótagok időmértékével, s ha ez a hangsúlyra bír is némi befolyással, ez mindig csak a mellékes hangsúlyra vonatkozhatik, és sohasem a főhangsúlyra.

## III.

A hangnyomat- és hangsúlyról a leglényegesebbeket előadván, következik most már kimutatása annak, hogy a hangsúlyt tágasabb értelemben (hangnyomat, fő és mellékes hangsúly) vevén fel a verselés alapjaul, lehet-e egészen tiszta, szabályos verseket alkotni, s milyen menetek lesznek azon versek, melyekben a hangsúly szabályszerűen alkalmaztatik?

Mindenek előtt vizsgáljuk meg tehát minő hangsúlyos verslábakat lehet a magyar nyelvben előállítani, hogy vizsgálatunk eredményéből azután a verssorokra vonhassunk következtetést.

A kétszótagu lábak közül 1) Spondeust (--)\*) még mesterséges uton is alig lehet előállítani, mert minden magyar szónak első tagján levén a főhangsúly, a második szótag általában súlytalan, legyen az akár rövid, akár hosszú, p. ember, halász, madár, rózsza st. Spondeusoknak lehetne nevezni legfőlebb a két szótagu összetett szavakat, mint: várom, kézmű, fénykép st. — vagy két egyszótagu szavat együtt, mint: nagy ház, szép kert, jó ló st.; — de mind ezeknél vagy az első, vagy a második szó rendszerint gyengébben hangsúlyoztatik mint a másik, s így a felhozott példák csak tűrhető spondeust adnak. 2) Pyrrhichius (∪∪) egy külön magyar szóban nem képzelhető, mert oly szó, melynek egyik tagja sem birna hangsúlylyal, a magyar nyelvben egyáltalán véve nincs. Szint oly nehéz 3) hangsúlyos jambust (∪-) előállítani, mert oly magyar szó, melynek első tagja súlytalan, nem létezik; s így mesterséges uton legfőlebb csak úgy lehet valamely tűrhető jambust képezni, ha egy nemcsak hangsúlyos, hanem határozott hangnyomatu szó elé valamely — hangnyomattal nem bíró szócskát teszünk, mely esetben ennek hangsúlya (melylyel minden szó bir) a másiknak erős hangnyomata által gyengítettik. Így jambusok gyanánt állhatnak a következők: mert nincs, ha kér, de lesz, st. — szintugy minden név névelőjével együtt, mint: a lomb, az ér, a fa st.

Az eddig említetteknel sokkal könnyebben előállítható 4) a trochaeus (-∪), mely a magyar verselésben a leggyakrabban fordul elő, mert a nyelv természetes rhythmusának leginkább megfelel. Így trochaeusnak nevezhető bár mily kéttagu szó, mint: berek, kovács, paraszt, káka, tövén st. — nemkülönb a kéttagu összetett szavak, és gyakran két egytagu szó is együtt; mert, a mint fentebb említettük, az ily esetben az egyik szó, különösen ha a hangnyomat rajta van, a másiknak súlyát mindig gyengíti, p. lóláb, házfal, mért nincs, st. Továbbá két trochaeusból áll a négytagu szavak nagy része, szintugy sok hattagu szó három trochaeusból — minthogy, a mint már fentebb említettük, az ilyen szavaknál rendszerint minden páratlan szótagon mellékes hangsúly van, p. akaratlan, törvénytelen, buldog-ságom, ezerszerte, lovagolni, akaratossága, magyarázatképen st.

A három szótagu verslábakat már nem szükséges egyenkint vizsgálnunk, mert a mit a spondeus, pyrrhichius és jambus előállításának nehézségeiről mondtunk, mind az természetesen még nagyobb mértékben áll a molossus (- - -), tribachys (∪∪∪) és anapestus-ra (∪∪-) nézve. Nem is teszek tehát kísérletet az említett verslábak mesterséges

\*) Egyszer mindenkorra megjegyzem, hogy a „-“ jel alatt mindig súlyos szótagot kell érteni, a „∪“ jel alatt pedig súlytalan, nem hosszut vagy rövidet.

előállítására, megjegyezvén, hogy—habár az tán sikerülne is egyik vagy másik verlára nézve — azok szabályszerűsége egyedül csak az értelem, s nem egyszersmind a rhythmikus érzet előtt volna igazolható; — hanem áttérek egyenesen a dactylusra (- ∪ ∪), mint azon verlára, mely a magyaros verselésben a trochaeus mellett leggyakrabban szokott előfordulni.

Tiszta dactylust ad a háromtagu szók legnagyobb része, p. *kertemre, szeliden, akarát, kegyelem*; szintugy türhető dactylust képez három egyszótagu szó, ha elsejökön erős hangnyomat van, mely a többi kettőnek természetes hangsúlyát gyengíti, p. *ne menj el, mért nincs itt?* st. — Oly háromtagu szavak, melyeknek harmadik szótagja természeténél fogva hosszú—különösen képző-, továbbá egy két- s egy egytagu szó együtt véve, szabályszerűleg ugyan amphimacert (- ∪ -) képeznek, p. *szegénység, hová lett? akár mi* st.; egy egytagu és egy kéttagu szó együtt véve pedig palimbacchiust (- - ∪), p. *mit kívánsz? ne kérdezz, bár volna* st.; de azért dactylusi verssorban dactylusok helyett is állhatnak, a nélkül, hogy a sor jó folyását megzavarnák.

A három szótagu verlábak közül csak még az amphibrachyst (∪ - ∪) kell megemlítenem, melyet képezni ugyan nem lehetetlen,—sem egy magában, — ha egy kéttagu szó elé, mely hangnyomattal bír, egy hangnyomat nélküli szócskát helyezünk, p. *a rózsá, de nincsen, ha volna* st. — sem egy egész sorban, — ha az ily hangnyomat nélküli szócska után dactylusi menetű szavakat függesztünk így: ∪ - ∪ | ∪ - ∪ | ∪ - ∪ p. *Még nincse | nek rózsák a | kertben*: csak hogy az ilyen menetű sort nagy hiba volna úgy felosztani a hogy azt jelenleg felosztottuk, nem lévén az egyéb mint egy dactylusi sor felütéssel: (Auftakt) így: *Még | nincsenek | rózsák a | kertben*.

A mondottak után már csak nagyon keveset kell szólnunk a négyszótagu verlábakról, melyek közül egyedül a kettős trochaeus az, mely (ugy mint az egyes trochaeus) nagyon gyakran fordul elő a magyar verselésben; a choriambus (- ∪ ∪ -) előállítható — a hangsúlyról fentebb mondottak szerint — egy szóban szintugy mint két szó által, p. *kegyelemért, képtelenség, virágos kert, féktelen kedv* stb. — azonban, minthogy a magyar verselésben nem szokott előfordulni, — legfőlebb mint a kettős trochaeusok helyettesítője, — azért elég ha csak megemlítjük.

#### IV.

Ha mind azt, a mit a hangnyomat, hangsúly s az annak nyomán készült verlábakról mondottunk figyelmesen szemügyre vesszük, a legnagyobb határozottsággal kimondhatjuk, hogy a hangnyomat és hangsúly alapján tulajdonképeni klasszikus versformákat a magyarban előállítani nem lehet: mert habár sikerülne is néhány hexameteri, alkajusi, tapphói, asklepiadesi stb. sort a legnagyobb mesterkélés által összeerőszakolni; — a klasszikus versmérték azon követelményeinek hogy a verlábakkal együtt ne végződjenek egyszersmind az egyes szavak is, s hogy egyes verlábak sormetszetek által vágassanak szét, még csak félig-meddig sem lehetne eleget tennünk.

A magyar hangsúlyos rhythmusban majdnem kizárólag csak a trochaeus és dactylus

az uralkodó versláb, a mint azt — habár a költők közül sokan egészen napjainkig sem alkalmazták ezen verslábakat egészen öntudatosan — elég példákban lehet felmutatnunk.

Majdnem egészen tiszta hangsúlyos trochaeusokból áll p. a következő versszak:

Össze		beszél		maga		mindent
Füről		fáról		jobbra		balra
Hogy csak		a jó		isten		érti
Ha az		ugyan		látja		hallja.

És ha		néha		elő		fordul
Egy egy		kicsiny		egér		eszme
Súlyos		nehéz		ruhá		jában
Az is		lerogy		el van		veszve.

Tóth Kálmán.

Szintugy a következők:

Olyan		próza		minden		részem
Mint egy		kalmár		a ki		számol;
vagy: Gondo		latim		mint a		tűzok
Melynek		össze		fagyott		szárnya
Gyalog		mennek		a föld		színén
Egy sincs,		a ki		föntebb		járna.

Arany.

vagy: Enyim		lett ő!		Óh hogy		e szó
Ott nem		ragad		aja		kamon
Óh hogy		benne		lelkem		lelkét
Még csak		ki sem		sóhajt		hatom

Dalmady.

vagy: Oh a		felhő		indul		lendül
Sokat		elvisz		a mi		bánt
Örö		mödet		bána		totat
Reá		bizhadd		egyi		ránt.

Tolnai.

Továbbá szabályszerű dactylikus menetűek a következő sorok:

<i>Fortuna</i>		<i>sze</i> kerén		<i>okos</i> an		<i>ülj</i> .	Faludy.
vagy: <i>Udvaron</i>		<i>feh</i> érlik		<b>SZ</b> őre <i>egy</i>		<i>teh</i> énnek	
és: <i>Hallanám</i>		<i>düb</i> örgő		<i>hang</i> jait		<i>szav</i> ának.	Arany.
vagy: <i>Homlokod</i>		<i>láz</i> ban <i>ég</i>		<i>lecsuk</i> va		<b>két</b> <i>szem</i> ed;	
<i>Nem látod</i>		<i>legalá</i> bb		<i>patak</i> zó		<i>köny</i> emet.	Tolnai.

Ezeken kívül lehet egy nemét a hangsúlyos jambusi rhythmusnak is előállítani, — s ez napjainkban, bár nem nagyon szabatosan, eléggé divatozik, — úgy hogy vagy egy hangnyomat nélküli szócskának előrebozsátása után szabályszerű trochaeusokat használunk, vagy pedig a pusztán trochaei sornak első vagy második lábaul dactylust alkalmazunk.

Ilyen a következő négy sor:

	Felhőbe		nyúló		bérczte		tőkön	
	Épült a		büszke		Koltó-		vára	
A		távol		Retye		zátra		nézett
S a		Zsíl e		züstös		folya		mára.

Zilahy Imre.

Itt az utolsó sorban „Zsíl ezüstös“ — nem egészen szabályos, mi azonban a jó rhythmust nem rontja meg.

A mint látjuk, az egyenlő lábak szerinti verselés, a magyar hangsúlyos rhythmusnál csak meglehetősen szűk körre szorítkozik, s ha a tulajdonképi magyar verselés nem állana egyébből, mint a mit eddig felmutattunk, a klasszikus mérték barátai némi joggal kárhoztathatnák a jelenkor költőinek eljárását, melynél fogva a formákban oly gazdag klasszikus mérték helyett ezen szűkkörű, egyhangu verseléssel élnek, mely trochaeus, dactylus és korcs jambusokon kívül mást nem képes felmutatni.

Azonban nagyon csalódnék az, a ki a magyar verselésben az eddig mondottakon kívül mitsem látna; a magyar verselésben épen nem a leggyakoribb az egyenlő lábak összetétele, sőt a legtöbb esetben a trochaeusok és dactylusok össze szoktak köttetni, vagy három trochaeus két dactylus által helyettesített, — mi által a legváltozatosabb verssorokat lehet előállítani.

Igy a következő sorban:

Állottam | vizének | mélysé | gei | felett

Arany.

két dactylust követ három trochaeus, a következőben pedig:

Fekete | haja | csupa | gyűrű | olyan | göndör Tolnai.

van egy dactylus s utána öt trochaeus, vagy inkább egy dactylus és egy trochaeus együtt, s utána két kettős trochaeus; — itt azonban eljutottunk a tulajdonképi „magyar nemzeti versidomhoz“ — vagyis az ü t e m e s v e r s e l é s h e z, melyről kissé tüzetesebben kell szólnunk.

Már az egyenlő lábu soroknak természetes rhythmus szerinti olvasásánál is észre lehet venni, hogy gyakran két-két trochaeus mintegy összetartozónak, — egy láb nak olvasatik, úgy hogy a második trochaeusnak súlyos szótagja nem emeltetik ki annyira mint az elsőé, — álljon ez a kettős trochaeus akár egy szóból, (hol a második trochaeus első szótagján csak mellékes hangsúly lévén, az természetesen kevésbé hangoztatik mint az elsőé, melyen a fő hangsúly van) akár pedig két- kéttagu szóból, ha csak a második szón nincs határozott hangnyomat, mely esetben azonban az első trochaeus hangsúlyoztatik gyengébben.

Ha már most ezen kettős trochaeusok úgy csoportosíttatnak össze egyes trochaeusokkal, s dactylusokkal, sőt egyes különálló szótagokkal is, hogy ezen különféle lábak bár melyike, álljon az akár hány szótagból egészen egyenlő időt tölt be, s a mennyiben azt nem tenné, a hézag szünet (pausa) által töltetik be: a különféle verslábak vagy is inkább ütemek ezen csoportosítása adja a sajátos magyar ütemes verselést, melyben a legváltozatosabb formákat lehet feltüntetni.

Az egyes ütemek szótagjainak száma tehát különböző lehet, vannak ugyanis 1) négy szótaguak, melyek, ha az ütemek időtartamát  $\frac{1}{8}$ -nak vesszük, az ütemet egészen betöltik, p.

Magyarország | az én hazám  
Ottan nevelt | apám anyám. Népdal

2. három szótaguak = egy negyed és két nyolczad, vagy három nyolczad és egy nyolczad pausa. p. Megyek a | csatába. Arany.

3. két szótaguak = két negyed, vagy: egy negyed, egy nyolczad és egy nyolczad pausa, — vagy: két nyolczad és egy negyed pausa. — p.

Hej huj | világos | hej huj! | viradtig Népdal.

vagy: Bujdosék az | „Éren“ | bujdosék a | „Nádon.“ Arany.

4. Egy szótaguak = egy fél, vagy: egy negyed s egy negyed pausa p.

Egy | megérett a | meggy. Gyermekvers.

5. Néha használnak öt szótaguak is, melyek a  $\frac{1}{8}$  ütemet úgy töltik be mint egy nyolczad triol és két nyolczad.

Ilyen a fentebb már idézett sornak első üteme:

Fekete haja | csupa gyűrű | olyan göndör.

Ezen ütemek szerinti felosztásban keresendő a magyar nemzeti versidomnak zenei természete, nem pedig annak bizonyos dallamok mértékével való megegyezésében. Hogy az ily ütemekre felosztott verssor egészen más hangzása, mint ha csak egymásután olvassuk az egyes lábakat minden szünetek nélkül, könnyen átláthatjuk ha a következő sorokat:

Horto | bágyi | pusztán | fuj a | szél.  
Juhasz | legény | búsan | utra | kél.

először úgy olvassuk a mint épen most felosztottam mint ötödféles trochaeusokat, azután pedig ütemek szerint így:

Hortobágyi | pusztán | fuj a szél.  
Juhász legény | búsan | utra kél. 4. 2. 3.

Az ütemek legjobb hangzásuak és szabatosabbak akkor, ha az ötszótagu áll: egy (hangsúlyos) dactylus és trochaeusból (fekete haja, szeme bogara) a négy szótagu egy kettős trochaeusból (költ a rucza, — árnyékában) a három szótagu egy dactylusból, vagy ha tetszik amphimacerból (hiába, jaj de fáj!) a két szótagu egy trochaeusból vagy ha tetszik spondeusból (képe, nékem, pusztán) s az egy szótagu egy hangsúlyos szótagból, tehát egy külön szóból: — azonban az ütemes verselésnél nem szükséges (az ütemeken belül) a hangsúlyos rhythmust oly szabatosan megtartani, mint ha egyedül hangsúlyos trochaeusokból vagy dactylusokból álló sorokat írának; — s a szabadságot, melyet Arany a költőnek — az ütemeken belül — megenged, ezen hangsúlyos rhythmusra kell vonatkoztatni, nem pedig a tulajdonképeni mértékre, mert a valódi időmérték egy általában semmi hatalommal sem bírván a magyar verselésben, az alól a költőt felszabadítani nem is szükséges.

De ha a költőnek az ütemeken belül az egyes szótagok súlyát illetőleg a legnagyobb szabadság engedtetik, annál pontosabban és határozottabban kell neki az egyes ütemeket egymástól megkülönböztetnie, s azon felől az ütemeken belül a hangnyomatra nézve is egyet más szem előtt tartania, — a miket mind rövideden a következőkben foglalunk össze.

1. Minden ütemben legyen egy hangnyomatos szó, melynek első szótagja — mint a legerősebben hangsúlyozott körül a többi szótag arányosan összecsoportosul. Legjobb hangzásu a verssor akkor, ha ezen hangnyomatos szó minden ütemnek első szava; — mi azonban csak a kéttagu ütemeknél kívánatik meg szükségkép, melyeknél fölötte rossz hangzatot szül ha nem az első, hanem a második szótagjokon van hangnyomat, — a többi ütemeknél nem oly lényeges bár melyik szótagjokon legyen a hangnyomat, sőt nem nagy hiba ha egyik vagy másik ütemben nincs is határozott hangnyomat.

Igy a következő sor:

A *gazdasszony* | *épen* || az *imént* | *fejé* meg      Arany.  
 elég jó folyása, ámbár négy és három szótagu ütemeinek csak egyikében van az első szótagon hangnyomat, — ellenben kevésbé jó folyásuak a következők:

*Elvadultan* | a *vad* | *fü* alatt      Arany  
 és: *Tele* vagyok | *dallal* | mint *sugárral* | a *nap*.      Tóth Kálmán.

2. Több mint egy hangnyomatos szó ne legyen egy ütemben, mert ha az egyik ütemben két hangnyomatos szó (vagyis inkább szótag) van s az utána következőben egy sincs, a második hangnyomatos szó nagyon magához rántja a következő ütemet p.

De azok nem | *vigasztalnak*      Kisfaludy K.  
 ha pedig a következő ütemben is van hangnyomatos szó, a sor nagyon nehézkes lesz, p.

*Ajka*d nem *eper* | de *telt*, *piros* | *üde*, *édes*.      Tolnai.

3. Minden ütem első szótagján legyen főhangsúly, vagyis más szóval, minden ütem egy szónak első szótagjával kezdődjék. Ezen szabály alól csak azon kéttagu ütemek vehetők ki, melyek mintegy a négy- vagy három szótagu ütemekhez támaszkodva velök együtt egy egész sort, vagy egy sornak felét képezik, — s melyek első szótagján lehet melles hangsúly is; — csak hogy második szótagjoknak nem szabad erősebb súlyunak lenni az elsőnél, különben, azon rossz hangzat származik, melyet az első pontban említettünk. A mondottak szerint szintoly szabályos a következő sor:

*Boldogtalan* | *sága*, --  
 mint az, melynek megfelel:

*Földig ér a* | *lába*.      Petőfi.

4. Minél több szótagból áll valamely ütem, annál inkább kell arra nézni, hogy a benne levő szótagok között ne legyen sok nyújtott vagy hangtorlat által hosszuvá vált, mert a sok hosszú szótagot nem lehet oly gyorsan egymásután kimondani, a mint a hosszú ütemek szótagjait kimondani kell; — ellenben, minél kevesebb szótagból áll valamely ütem, annál inkább kell azokat nem csak súlyos, hanem egyszersmind hosszú szótagokból összeállítani, hogy ne kelljen nagy szüneteket tartani, hanem az ütemek a benne levő szótagok által minél inkább betöltessenek. Ennyi befolyást tehát kell az ütemek szerkesztésére az időmértéknek megengedni, de csak is ennyit.

Ezek azon szabályok, melyeket az ütemek készítésére vonatkozólag megemlíteni szükségesnek tartottam; a mi már az egyes ütemek összeállításából származó verssorokat és versszakokat illeti, azoknak hosszasabb fejtegetésébe nincs szándékom bocsátkozni; minthogy ezekre nézve Arany János eléggé kimerítő utmutatásokat ad a már említett értekezésében, s jelen soraimnak célja nem valamely rendszeres, teljes verstan megírása, hanem részint megczáfolása a magyar



verselésre vonatkozó téves nézeteknek, részint a még kellőleg meg nem alapított szabályoknak lehetőleg határozott formulázása.

Hátra van még a hangsúlyos verselés szabályai szerinti megítélése azon népdaloknak, melyekben — a mint értekezésünk első szakaszában láttuk — Fogarasi hasztalanul törekedett bizonyos mértéket kifürkészni; — álljon ez itt végül állításaim igazságának bebizonyításaül.

## V.

Az első népdal, melyre nézve Fogarasi kutatásainak helytelenségét kimutatni törekedtem a következő:

Ugy meg vagyok határozva, mint a csikó kantározva  
 Szabadságom el van zárva, mint a madár kalitkába  
 De ha egyszer szabadulok több szerelmet nem koldúlok  
 Szabadságért halok élek míg bennem cseng bong a lélek.

Ezen versszaknak minden sora áll négy négy szó tagu ütemből; vizsgáljuk meg a sorokat egyenkint:

Első sor: **Ugy** meg *v*agyo**k** | **határozva** | *m*int a **csikó** | **kantározva**.

az ütemek itt egészen szabályszerűek, mindegyik ütem főhangsúlyos szótaggal kezdődik, sőt a hangnyomat is három ütemnél az első szótagon van, csak a harmadik ütemben van a hangnyomat a 3-ik szótagon (mint a *csikó*). E mellett minden ütem szabályszerű kettős trochaeusból áll, s egy ütemben sincs két hangnyomatot szóttag; — rhythmusa tehát egészen jó.

Második sor: **Szabadságom** | *e*l van **zárva** | *m*int a **madár** | **kalitkába**.

Az ütemek ebben is szabályosak, az első és utolsó ütemben a hangnyomat az első szótagon van, a második és harmadikban pedig a harmadik szótagon (el van *zárva*, mint a *madár*); a súlyos és súlytalan — vagy nagyobb és kisebb nyomatéku szótagok ebben is egészen szabályszerűen váltakoznak, úgy hogy az egész 8 trochaeusból áll; tehát ez is egészen jó folyásu.

Harmadik sor: *D*e **ha** **egyszer** | **szabadulok** | **több szerelmet** | **nem koldulok**.

Itt az első két ütem majdnem egészen tiszta trochaeusokból áll, de az elsőben határozott hangnyomat nincs; a két utolsóban meg nincsenek ugyan szabályos trochaeusok, de van bennök határozott hangnyomatú szóttag, még pedig az első, — s így ezen sor is jó rhythmussal bír.

Negyedik sor: **Szabadságért** | **halok élek** | *m*ig **bennem cseng** | **bong a lélek**.

Itt a sornak első fele egészen szabályos két-két trochaeusból áll, a második felében azonban a hangsúly nagyon szabálytalan, azon felül az összetartozó *cseng-bong* külön-külön ütemben van egymástól elszakítva, mi által a sornak ezen másik fele nagyon nehézkes menettivé válik.

Ezen népdal tehát, az utolsó fél sort kivéve egészen szabályos, s így egészben véve jó rhythmussal bír, habár a Fogarasi által felállított mértéknek csak nagyon kis részben felel is meg. —

A másik fentebb idézett népdal a következő:

Még akkor nékem ígértek  
 Mikor bölcsőben rengettek  
 Már most hozzád jusom vagyon  
 Hogy az anyád nekem adjon.

Ezen népdal egyes sorai szintén négy szótagu ütemekből állanak.

Az első sor: Még akkor né | kem ígértek

szintugy mint a második: Mikor bölcső | ben rengettek.

az ütemekről felállított szabályoknak nem felelnek meg, mert a második ütem egyikben sem kezdődik valamely szó első szótagjával, hanem az ütemek által a „nékem“ és „bölcsőben“ szavak szétvágatnak: s így habár az első sornak második üteme Fogarasi szerint szabályos mértékkel bír, mégis rossz hangzásu, a második sorral együtt.

Ellenben a két utolsó sor:

Már most hozzád | jusom vagyon

Hogy az anyád | nekem adjon.

szabályszerű ütemekből áll, s szintugy elég tiszta trochaeusokból is, minélfogva azok rhythmusa egészen helyes.

A harmadik népdal, melyet még meg kell tekintünk a következő:

Ha meghalok se bánom

Ugy sincs engem ki szánjon

Koporsómra boruljon

Keservesen sirasson.

Ennek mindegyik sora áll: egy négy- és egy három szótagu ütemből. Az első sorban:

Ha meghalok | se bánom

mindegyik ütemnél a második szótagon van a hangnyomat, a másodikban:

Ugy sincs engem | ki szánjon.

a második ütemnél szintén a második szótagon van a hangnyomat; — ellenben a harmadik és negyedik sor:

Koporsómra | boruljon

Keservesen | sirasson

egészen szabatos negyedfeles trochaeusokból áll, s szintugy mindegyik ütemekben az első szótag a legnyomatékosabb. E szerint (Fogarasi mértékétől egészen eltekintve) épen a harmadik sor, mely Greguss szerint hibás, egészen jó rhythmussal bír, még pedig jobbal mint a tiszta jambusokból álló első sor, és szint oly jóval mint a szintén tiszta jambusokból álló utolsó sor; — miből csak az látszik, hogy a jambusok ezen versnél nem rontják meg ugyan a jó rhythmust (hol azok a hangsúly szabályaival is megegyeznek) de azt elő sem mozdítják.

\* \* \*

Állításaim igazolására hozhatnék fel még elég példát, melyekből mind kiderülne, hogy csak azon sorok valóban jó hangzásuak melyek a hangsúly és hangnyomatnak általunk előadott szabályaival megegyeznek, nem pedig azok, melyekben bizonyos prozódiai szótagmérés vehető észre; ellenben, hogy az oly sorok, melyek a hangsúly szabályaival ellenkeznek,

minden szabatos mérték daczára sem bírnak valódi jó — s különösen nem természetes magyaros hangzattal: de az igazság világos bebizonyítása nem függvén annyira a mellette felhozott okok nagy számától, mint inkább azok nyomosságától, — ha eddig felhozott okaim elég nyomosak, — úgy hiszem már az eddig mondottak által is elég világosan kimutattam állításaim igazságát; ha pedig okaim gyengék, könnyen megingathatók, a példák és fejtegetések végetlen sorával sem tudnám azokat eléggé megszilárdítani. — Így tehát legyen elég ennyi, bebizonyítására annak, hogy a jelenleg (bár nagyrészen csak ösztönszerűleg) gyakorolt verselés nem a klasszikus mértéknek elromlása s elhanyagolása, hanem sajátos magyar verselési mód, mely egyrészt szintoly szabályszerű, másrészt szintoly — vagy tán még inkább — változatos mint a görög-római mértékes verselés.

TORKOS LÁSZLÓ.

## Értesítés az 1864<sup>1</sup>/<sub>5</sub>-diki tanévről.

A remény, melyet hazánk fővárosában fekvő tanintézetünk iránt az összes magyarhoni ág. hit. evangy. egyház mindegyre növekedő érdekeltséggel táplál, — közeledik valószínűségéhez.

A pest. ág. hit. evangyéliomi egyház, mint e gymnasium közvetlen pártfogója és fenntartója, a nehéz idők okozta akadályoknak, erejét a megfeszítésig igénybe vevő leküzdésével, lankadást nem ismerő erélylyel és kitartással törekszik tanodánk gyarapításán, anyagi és szellemi erőinek kifejlesztésén.

Egyik főhajtásunk, mely gymnasiumunknak mihamarább történendő kiegészítésére hatalmas lendületet adand, a mint azt már mult évi értesítésünkben is megemlítők, teljesült. A tanévet az új s nagyszerű háromemeletes gymnasiumi épületben kezdtük meg. Az iskolai év megnyitásának napja, a díszes épületnek vallásos ünnepélylyel végbement felavatási s az oktatás és nevelés céljaira történt átadás napja is volt. Ezen hármass ünnepély szeptember 15-én délelőtt 9 órakor a díszes márvány teremben tartaték meg, az egyházi előjáróság, a tanuló ifjúság s számos egyháztagnak jelenlétében. Rövid hálaadó ének elzengése után nt. Lángh Mihály főesperes ur lépett a szószékre s intőleg szólott az ifjúsághoz az ünnep jelentőségéről. Ezután felolvastaték a magyar s német nyelven szerkesztett s az egyház számos tagjai által aláírott okmány, mely gymnasiumunk létrejöttének történetét adja elő röviden. Erre az okmányt tüvegedénybe helyezve, betették a zárkőbe, mire főtiszt. Székács József superintendens ur könyörgött a mindenható áldásáért, buzgó imában adván hálát egyuttal, hogy ezen egyházat ily erőre jutni engedte. Miután a zárkővet beszentelte, betolták az üregbe és befalazták, — mely munkánál az egyház előjárói forgatták a vakolót és kalapácsot. Most méltóságos Fabiny Tófor hétszemélynök s egyházi főfelügyelő úr emelt szót, s lelkes beszédében köszönetet mondott mindazoknak, kiknek buzgósága s közreműködése által lehetővé lett, hogy az épület fölemelkedjék: egyuttal buzdító szavakat intézett az ifjúsághoz s az épületet átadá rendeltetésének. Végül a gymnasium igazgatója az ifjúsághoz intézett beszédében megnyitá az új iskolai épületben az első tanévet, vallásosságra, az egyház iránt szeretetre és híu ragaszkodásra, a tudomány mezején szorgalmas munkálkodásra buzdítván a tanulókat, mint olyan erények gyakorlására, melyektől az egyház és haza jóléte, boldogsága függ. A tanulók énekkara fejezte be az egyszerű, de minden jelenvoltakat megható ünnepélyt.

E díszes épület emelésén kívül a nagy. pártfogó és fenntartó egyház a gymnasium kiegészítésére jelentékeny lépést tőn az által is, hogy e tanévben a meglevő öt osztályhoz egy új hatodik osztályt is nyitott. Mire nézve a tanerőt két új tanárral szaporította, meghíván a jelen tanévre segédtanároknak Dietze Sándor és Bierbrunner Gusztáv urakat, az előbbit a német nyelv, az utóbbit a vallás oktatására. S az így nyolcz tanár vezetése mellett megindított gym-

nasium VI. osztályát a nagyméltóságú magyar kir. helytartótanács 57,567-ik sz. a. kiadott intézkedésében, épen úgy, mint két évvel ezelőtt a már meglevőket is, nyilvánosnak, bizonyítványait államérvényeseknek nyilvánította ki.

Azon határt nem ismerő buzgóság és áldozatkészség, melylyel a nagytsiszt. egyház e tanodáját, mint szívéhez forrott kedves gyermekét öleli, — most, a midőn a főgymnasiumi épület emelése által a terjeszkedés egyik legfőbb akadályát elhárítá —, teljes bizonyossággal állíttatja velünk, hogy a hátralevő két osztálynak kiegészítése is, csak néhány rövid év kérdése lehet.

De e roppant anyagi áldozatok, melyeket a nagyszerű iskolai épület emelése, a VI. osztály felállítása és szervezése, két segédtanárnak beállítása és díjazása okoztak, a nagyts. egyházat nem riaszták vissza a gymnasium érdekében még e tanév folytán tett más nagyszerű áldozatoktól sem. Így történt, hogy a tanpénzt, mely eddig a tanárok között osztatott fel, anyagi és szellemi előnyükre, már e tanév elején beváltá s a rendes tanári fizetést 1200 o. forint értékben alapította meg. Ezenkívül Torkos László segédtanárt a magyar nyelv és irodalom tanszékére rendes tanárrá választotta meg.

S ha még ezekhez azon áldozatokat vesszük, melyeket a nt. egyház a könyvtár rendezésére s jó karba hozatalára, a természettani muzeum gyarapítására tett, melyeknek eredményét azonban, miután épen most a kivitel tárgyai, csak a jövő évi értesítésünkben közölhetjük, valóban ezen, a buzgóságáról és áldozatkészségéről példásan ismert magyarhoni protestantismus történetében is csaknem páratlan buzgóság, valamint egyrésztől hálás érzelmre ragadja a tanári testületet, úgy más részről a jövőre nézve gymnasiumunk örvendetes felvirágozását biztos kilátásba helyezi.

A mi tanodánk belső viszonyait illeti, az erre vonatkozó adatokat, illetőleg kimutatásokat e következőkben foglalhatjuk össze. A tanév szeptember elejével kezdődött. A fennebb leírt megnyitási ünnepély után két napra az összes tanári kar jelenlétében felolvastattak a tanulóknak a törvények, mely alkalommal az igazgató ujjal a jó erkölcsi magaviseletre, szorgalomra és hasznos munkálkodásra buzdítá az ifjúságot. Mint más években, úgy ez idén is kiváló gondot fordított tanodánk a vallásos érzés fejlesztésére s ápolására. A tanórák rövid imával kezdettek meg és végeztettek be. Az ifjúság a tanárok felügyelete alatt a vasárnapi és ünnepi istentiszteleteken szorgalmasan megjelent. A confirmatói vagyis az egyházba való felavatási ünnep a magyar ajku ifjúságra nézve zöld csütörtökön (április 13-ik napján), a német ajku ifjúságra nézve pedig június 11-kén, a szokott egyházi szertartással az illető lelkész urak által vitetett véghez.

Az ifjúság erkölcsi viselete a tanév folytán egészben véve dicséretes volt; a szives engedelmesség, kötelességbeli hűség, rendtartás csak keveseknél hiányzott, ellenben a tanulási kedv, magán olvasási hajlandóság, tanulói szorgalom, önálló igyekezet örvendetesen gyarapodott.

Szorgalmas, jó erkölcsi viseletű és szegény tanulók között három ösztöndíj osztatott ki. Sebestyény Gyula VI. osztálybeli tanulóknak ez év folytán is nyert a Jettimféle alapítványból 32 o. forintnyi segélypénzt. A Glosiusféle 20—20 forintos ösztöndíj, a jelen iskolai évben Sebestyény Gyula VI-ik és Pözel István V-ik osztálybeli tanulóknak íteltetett. — A Döbrenteyféle 1 aranyos pályadíjat, mely vizsga alkalmával a legfelső osztály azon tanulójának adatik, ki pályatársai között a legjobb magyar munkát készíti, tavaly három pályatárs között Sebestyény Gyula V. osztálybeli tanuló nyerte meg.

A könyvtár részére a f. 186<sup>4</sup>/<sub>5</sub>-ik iskolai évben megszereztetett: Sommer Unterricht im deutschen Aufsätze, Rehdanz Xenophon Anabasisa, Zeitschrift f. Österr. Gymnasien 1865. Rheinische Blätter 1865. Philologus 1865. és pótfüzetei, az akademia magyar szótára folytatva, Petermann Geogr. Mittheilungen 1865. 1—12. ugyan e mű 14. és 15. pótfüzetei és a tartalommutatófüzet, Szemle (uj) 1—12. Koszoru 1865, Rich ábrás régiségi szótára, Koch Gymnasial-Pädagogik, Krebs Antibarbarusának 1-ső füzet, Holle éjszak- és délamerikai térképe, Kiepert ázsiai térképe, Karacs Magyarország térképe, Magyar Sajtó septembertől martius végeig, Pesti Napló aprilistól junius végeig, a Pester Lloyd, az egyházi és Isk. Lap, Kalauz, Koszoru.

Ajándék által is örvedetesen gyarapodott a könyvtár, nevezetesen adományozott főt. Székács József superintendens ur 43 darab elemi iskolai könyvet és írásmintákat, Osterlamm K. könyvtáros ur Molnár Psychologia, Stehló Vallástana, Stehló Religionslehre, Noszágh Bibl. Történetek, Fábián A földgömb használata, Szalay Államférfiak 2 kötetben, Révész Kalvin, Robertson, — Révész Egyh. Beszédek, Martensen — Haberern Erkölcsbölcészlet, Szénássy Latin Nyelvtan 2-ik rész, Steiner Vegytan, Haberern Aristoteles, Pálffy Egyháztörténet, Wohl Regekönyv, Assmann Ó-kor, Tüdös Latin Mondattan, Torkos Költészettan, Horváth Görög Nyelvtan czimű kiadványait. — Zsigmond Vilmos ur Bányatanát. — Lampel Róbert ur Travnicsek Görög Nyelvtan I. rész, Mocsnik — Szabóky Arányszámok czimű kiadványait. — Kilián ur Warga Magyar Nyelvtan I. rész, Dlhányi Zsigmond Olvasókönyv, Schenkl Kiss Gyakorlókönyve, (uj kiadás) czimű kiadványait. — Greguss Ágost ur Napoleon Julius Caesarját 2 füzetben magyarul és Magazin für Literatur des Auslandes ezimű folyóiratot, Lichtenstein Biztosítási Ügy czimű saját művét, Ács Zsigmond „Virágkoszoru“ czimű oláh népdal gyűjteményét. Gyárfás F. szerkesztő a „Házi Kincstár jelen évi folyamát.

A tanulók által fenntartott ifjúsági könyvtár, mint a mult iskolai évben, ugy ez idén is a bejövő csekély olvasási díjak által örvedetesen szaporodott.

A természettudományi muzeum fölszerelésére a tanári kar beadá javaslatát a nt. egyházi előjáróság elé, s az a presbyteri gyűlésen kellő figyelemre találván, a szükségesek megszerzése határozatilag kimondatott s a kiszemelt tárgyak és taneszközök a jövő tanév elején már muzeumunk helyiségeiben lesznek elhelyezve. Hálás köszönettel kell e helyt, egyházunk egyik buzgó tagjáról, tek. Karlovsky Zsigmond urról megemlékeznünk, a ki muzeumunk gyarapítására ez év elején 25 o. forintot adományozott. A physikai tár számára megszereztetett néhány apró tárgyakon kívül egy készület a Chladniféle hangábrák előtüntetésére.

A tantárgyak beosztása- és mértékére nézve az egyetemes gyűlés által 1861-ben meghatározott tantervhez szabtuk magunkat. Némely tankönyveket, különösen a magyar nyelv tanítására vonatkozókat czélszerűbbekkel iparkodtunk pótolni. Mindez a következő részletes kiutatásból fog kitünni.

## I. OSZTÁLY.

*Vallás*, hetenkint 2 óra. I. félévben az ó-szövetségi írók rövid ismertetése — ó-szövetségi történetek, egyházi énekek. II. félévben ó-szövetségi történetek folytatása, Palaestina rövid földrajza s a tiz parancsolat, a ker. hitczikkek és az Úr imádsága. Kézi könyv: Székács Katekizmusa és Noszágh Bibliái történek.

*Latin nyelv*, h. 6 óra. I. félévben a nomenekről szóló általános szabályok a hozzájuk

tartozó gyakorlatokkal együtt. II. félévben rendes igeragozás-tan, hozzátartozó gyakorlatokkal. K. k. Szénássy.

*Magyar nyelv*, h. 3 óra. Betűtan, fő-, mellék- és számnevek, névutók s névmások ragozása, az igékről általános fogalmak; elemzések, költemények betanulása. K. k. Ihász nyelvtana, olvasókönyv Dlhányi. Hetenkint egy-egy házi-dolgozat.

*Német nyelv*, h. 3 óra. A fő- és melléknevek, az igék; rövid darabok fordítása s betanulása, egyszerű mondatok készítése. K. k. Bohm und Steinert Kleine Sprachlehre, Ballagi olvasókönyve.

*Földrajz*, h. 3 óra. I. félévben a föld általános topographiai ismertetése, s különösb-  
ben Európáé; II. félévben az ausztriai császárság s különösen a magyar királyság földrajza. K. k. Batizfalvi.

*Természetrajz*, h. 2 óra. Az emlősök, rovarok és pankányok ismertetése. K. k. Dorner Állattan elemei I. és III. rész.

*Mennyiségtan*, h. 3 óra. I. félévben az alapműveletek megnevezetlen s megnevezett egészekkel s közönséges és tizedes törtekkel. K. k. Mocnik-Szász. II. félévben lapmértan, az egyenes vonalak, szögek és háromszögek. K. k. Mocnik-Szabóky.

Összesen 22 óra.

## II. OSZTÁLY.

*Vallás*, h. 2 óra. I. félévben az uj-szövetségi írók rövid ismertetése, uj-szövetségi történetek, egyházi énekek. II. félévben az uj-szövetségi történetek folytatása, s a szentségek. K. k. mint az I. osztályban.

*Latin nyelv*, h. 6 óra. 1. félév. A nevek (nomina) ragozásában előforduló kivételek és rendhagyások; a nem(genus)-re tartozó kivételes szabályok. A gyakorlókönyvből a nevezett szabályokra tartozó gyakorlatok latinból magyarra, magyarból latinra fordítottak. II. félév. Az igék, igehatározók, elöljárók és kötőszókon átmenvén, az alaktan bevégeztetett. A gyakorló könyvből az ide tartozó gyakorlatok elemeztettek és fordítottak. K. k. mint az első osztályban.

*Magyar nyelv*, h. 2 óra. Rendes és rendhagyó igék ragozása, határozók, indulat- és kötszók; szóképzés; elemzések, költemények betanulása. K. k. mint az I. osztályban. Hetenkint egy házi dolgozat.

*Német nyelv*, h. 3 óra. Az alaktan folytatása, összetett mondatok készítése, hosszabb darabok fordítása. K. k. mint az I. osztályban.

*Földrajz*, h. 2 óra. Egyetemes földrajzból Ázsia, Afrika, Amerika és Ausztrália. K. k. mint az I. osztályban.

*Történet*, h. 3 óra. Az ó-kor története a római birodalom megdőléséig. K. k. Batizfalvi.

*Természetrajz*, h. 2 óra. I. félévben a madarak, hüllők és halak természetrajza. II. félévben a növényi szervtan elemei s a hasznosabb növények ismertetése természetes családok szerint. K. k. Dorner Állattan elemei II. rész és Dorner Növénytana.

*Mennyiségtan*, h. 3 óra. I. félévben a tizedes törtek, viszonyok és arányok, hármas szabály, mérték-isme. II. félévben a sokszögek, az egyenes vonalú idomok területe és hasonlósága. K. k. mint az I. osztályban.

Összesen 23 óra.

### III. OSZTÁLY.

*Vallás*, h. 2. óra. A ker. egyház-történet nevezetesebb eseményei, a reformatió története általában s hazánkban, rövid symbolika. K. k. Pálffy.

*Latin nyelv*, h. 6 óra. 1. félév. C. Neposból három vezér életrajza olvastatott: Timotheus, Hannibal és M. P. Cato. A mondatból az alany egyezése a mondománnyal, nominativus, accusativus és dativus. II. félév. Phaedrusból 38 mese olvastatott, elemeztetett és részben emlékeltetett. A mondatból a genitivus és ablativus. Minden héten házi munka. K. k. Szénássy latin mondat. — Cornelius Nepos Teubnerféle kiadás. — Phaedrus, a sárospataki magyarázatos kiadás.

*Magyar nyelv*, h. 2 óra. A mondat elemei; szóegyeztetés, szóvonzat, szórend, összetett mondatok, körmondatok; — elemzések, költemények betanulása, irálygyakorlatok. K. k. Imre Sándor, olvasókönyv Szvorényi (III-dik k.)

*Német nyelv*, h. 3 óra. Az alaktan befejeztetett; elemző olvasás és fordítás mellett költemények emlékeltettek, irálygyakorlatok. K. k. Kellner Sprachlehre, Ballagi olvasókönyve.

*Történet*, h. 4 óra. A közép- és újkor története, az epochalis momentumok és kitünőbb jellemek vázlataiban előadva. K. k. Batizfalvi.

*Természettudomány*, h. 2 óra. I. félévben az ásványok természetrajza. K. k. Dorner. II. félévben bevezetés a természettanba s a vegytan elemei. K. k. Pisko-Kühn.

*Mennyiségtan*, h. 3 óra. I. félévben a betűvetés, hatványok és gyökök. K. k. Mocnik-Szász. II. félévben mértan, a körről s néhány nevezetesebb görbe vonalról. K. k. Mocnik-Szabóky.

Összesen 22 óra.

### IV. OSZTÁLY.

*Vallás*, h. 2 óra. Keresztyén hit- és erkölctan. K. k. Székács.

*Latin nyelv*, h. 6 óra. Caesar De Bello Gallico I. 1—3, IV. 1—4, V. 12—15, VI. 22—28; Ovidius műveiből: Trist. I. 3, Amor. I. 15, Fast. II. 83—118, 687—710. Metam. I. 89—162, VIII. 183—235, 618—724. — Írásbeli előkészítés az olvasott darabokra és valamennyinek emlékelése. Az idő- és módtan. Kellő számú írásb. fordítások. A szó- és versmértan elemei K. k. A Teubnerféle Caesar, Veress Ovidiusa, Szénássy Latin Mondattana.

*Magyar nyelv*, h. 2 óra. Bővített s összetett mondatok, körmondattan; rövid irály- és verstan elméletileg s gyakorlatilag. K. k. Imre Sándor, olvasókönyv Szvorényi (VI. k.) Irálygyakorlatok, szavalás.

*Német nyelv*, h. 3 óra. Mondattan remek írók olvasásával kapcsolatosan; válogatott költemények elszavalása; irálygyakorlatok. II. félévben irály- és verstan. K. k. Heyse, olvasókönyv Oltrogge.

*Földrajz*, h. 2 óra. Magyarország részletes földrajzi ismertetése. K. k. Batizfalvi.

*Történet*, h. 3 óra. Magyarország története. K. k. Batizfalvi.

*Természettan*, h. 3 óra. Nyugalom és mozgás, hang-, fény- és hőtan, delejesség és villanyosság; a csillagászat alaptanai. K. k. Pisko-Kühn.



*Mennyiségtan*, h. 3. óra. I. félévben összetett arány, hármastársasági-vegyítési szabály, kamatos kamat számítása, első foku egyenletek egy ismeretlennel; az egybevetés elemei. II. félévben tömörmértan. K. k. mint a III. osztályban.

Összesen 24 óra.

### V. OSZTÁLY.

*Vallás*, h. 2 óra. Az ó-szövetségi könyvek részletesebb ismertetése; válogatott szakaszok olvasása; a zsidó nép története.

*Latin nyelv*, h. 6 óra. I. félév. T. Liviusból 30 fejezet az első könyvből; a mondatból az összetettmondatok. Minden két hétben házi munka. II. félév. T. Liviusból 30—45. fejezet; Ovidiusból Ajax és Ulisses vetélkedése Achilles fegyvere fölött. A prosodia ismétlése. *Metrica*. Dolgozatok mint az első félévben. — K. k. a Teubnerféle Livius és Veress Ovidiusa. Szénássy latin mondattan.

*Görög nyelv*, h. 4 óra. A rendes és rendhagyó névhajlítás az igeörzsekig a legszükségesebb igealakokkal. Kellő számú szó- és írásbeli fordítási gyakorlatok a görög szöveg részleges emlékelésével. K. k. Horváth Görög Nyelvtana, Schenkl-Kiss Gyakorlókönyve.

*Magyar nyelv*, h. 2 óra. Költészet. Általános szépirodalmi fogalmak, a költészeti fajok, költői szerkezet és nyelvezet. Költői irányok és elvek. Irálygyakorlatok prózában és versben. K. k. Torkos költészetana.

*Német nyelv*, h. 2 óra. Remekírók olvasása s fejtegetése. Költészet. K. k. Rückert *Metrik*, Oltrogge olvasókönyve.

*Történet*, h. 4 óra. Ó-kori történelem, különösen a görög- és római történelem a népvándorlásig. K. k. Batizfalvi.

*Természettudomány*, h. 2 óra. I. félévben ásványtan. K. k. Dorner. II. félévben a vegytan alapvonalai. K. k. Dékány Ráfael.

*Mennyiségtan*, h. 3 óra. I. félévben algebra; alpműveletek egészekkel, közösleges és tizedes törtekkel, láncztörtek. II. félévben a lapmértan. K. k. Mocnik-Arenstein.

Összesen 26 óra.

### VI. OSZTÁLY.

*Vallás*, h. 2 óra. Az új-szövetségi könyvek részletesebb ismertetése; válogatott szakaszok olvasása.

*Latin nyelv*, h. 6 óra. Cicero beszédeiből: In Catilinam I.; Pro Archia Poeta. Virgilius Aeneisének II. éneke. Sallustiusból: Bellum Catilin. Cap. I—XIII, XX, LX. Az olvasottakra való írásbeli előkészítés, a fordítás és magyarázáson kívül a szebb helyek emlékeltettek is. A római régiségtan válogatott szakaszai. A syntaxis főszakaszainak ismétlése. Kellő írásbeli gyakorlatok. K. k. a Teubnerféle Cicero, Virgilius és Sallustius.

*Görög nyelv*, h. 4 óra. A rendes ragozás ismétlése. Rendhagyó név- és igeragozás. A latin szóköztétől eltérő szabályok gyakorlatilag. Számos szó- és írásbeli gyakorlatok. K. k. Horváth Görög nyelvtana és Schenkl-Kiss Gyakorlókönyve.

*Magyar nyelv*, h. 2 óra. Szónoklattan. A költészetből a színmű, hősköltemény, és regény. Szónoklati olvasmányok, emlékelés. Irálygyakorlatok. K. k. Szvorényi ékesszólástana.

*Német nyelv*, h. 3 óra. Remekirók olvasása s fejtegetése. Sz ónoklattan. Irálygyakorlatok. K. k. Oltrogge.

*Történet*, h. 3 óra. A középkor történelme. K. k. Batizfalvi.

*Természettudomány*, h. 2 óra. I. félévben áll attan. K. k. Mihalka. II. félévben növénytan Dorner füzetei szerint.

*Mennyiségtan*, h. 3 óra. I. félévben Algebra: hatvány- és gyökmennyiségek; képzelt mennyiségek; logaritmikusok; első foku egyenletek egy és több ismeretlennel. II. félévben mértan: a tömör-mértan és sík trigonometria.

Összesen 25 óra.

Rajztanításban, Merkl J. rajztanító vezetése mellett, kiki 50 krnyi csekély havi díj mellett részvélhetett. Az éneklésben, a gymnasium erre alkalmas növendékei — Dr. Wöhler Gotthard zenedei tanártól nyertek ingyen oktatást.

Az V. és VI. osztály növendékei a jelen tanévben is önkényt összeállottak oly célból, hogy szavalva, dolgoztatva s egymás dolgozatait bírálgatva, a magyar nyelvben előadási jártasságot szerezhessenek magoknak úgy élőszóval, mint írásban, nemkülönben, hogy a magyar irodalom termékeivel inkább-inkább megbarátkozzanak. Hetenkinti gyakorlataikat Torkos László tanár vezérlete alatt tartották. Ez önkénytes törekvésük az egyházi előljáróság előtt is kedvességre talált. Méltóságos Fabiny Tófor főfelügyelő ur egy darab es. aranyat tűzött ki közöttök a legjobb dolgozatra. A jutalomért öten pályáztak s nyertes lett Sebestyény Lajos VI. oszt. tanuló. Magok az ifjak is „Koszorúsok albuma“ című könyvet tűztek ki jutalmul a legjobb költeményre. E jutalmat négy pályatárs között Láncoz Gyula V. oszt. tanuló nyerte. Az ifjak e hasznos törekvéseik gyümölcsét az énekvizsgálóval összekötött s június 17-én megtartott örömmünnepélyben, az egyházi s iskolai előljáróság s számos hallgatók jelenlétében, közmegelegedésre mutatták be. Ugyanez alkalommal bontattak fel a pályázók neveit rejtő jelíges levelkéket s osztattak ki a nyertes tanulók között a pályadíjakat.

A tantárgyak és órák következő módon oszlottak meg a tanárok között:

*Batizfalvi István*, ez idő szerint igazgató; történelem a II. III. IV. V. és VI-ik, földrajz IV-ik osztályban; összesen 19 óra.

*Bierbrunner Gusztáv*, vallás valamennyi osztályban; összesen 12 óra.

*Dietze Sándor*, a II-ik oszt. osztálytanára; német nyelv valamennyi osztályban; összesen 18 óra.

*Dorner József*, a III-ik oszt. osztálytanára és a természettudományi muzeum óre; természetrajz s illetőleg természettan, a IV-ik osztály kivételével valamennyi osztályban, mennyiségtan az I. osztályban, földrajz az I. és II-ik osztályban; összesen 18 óra.

*Greguss Gyula*, a IV. oszt. osztálytanára; mennyiségtan az I. osztály kivételével valamennyi osztályban, természettan a IV-dik osztályban; összesen 18 óra.

*Vezekényi Horváth Zsigmond*, a VI. oszt. osztálytanára s gymnasiumi könyvtárnok; görög nyelv az V. és VI-ik osztályban, latin nyelv a IV. és VI. osztályban; összesen 20 óra.

*Szénássy Sándor*, az V. oszt. osztálytanára; latin nyelv a II., III. és V-ik osztályban; összesen 18 óra.

*Torkos László*, az I. oszt. osztálytanára s a tanári tanácskozmány jegyzője; latin nyelv az I., magyar nyelv valamennyi osztályban; összesen 19 óra.

A gymnasium tanárainak irodalmi működése e tanév folytán e következő adatokból tűnik ki:

*Batizfalvi Istvántól* megjelent ez év folytán a „Földrajz elemei“ hatodik kiadásban. Sajtó alatt van a „A világtörténet alaprajza, a gymnasium s reáltanoda felsőbb osztályai számára, kiadja Osterlamm Károly.

*Dietze Sándortól* megjelent Madách Imre „Az ember tragoediájának“ német fordítása. Sajtó alatt van Batizfalvi „Földrajz elemeinek“ német fordítása.

*Dorner Józseftől* megjelent Ásványtan felsőbb tanodák számára. Pest 1865. kiadta Batizfalvi István, kapható Lauffer Vilmos könyvkereskedésében Pesten. Azonkívül néhány az akademiának beadott növényteni munkálat felett bírálatot írt.

*Greguss Gyulától* Camoens *Luziádájának* fordítása, kiadta a Kisfaludy-társaság.

*V. Horváth Zsigmondtól* „Görög nyelvtan,“ első rész, Osterlamm Károly könyvkereskedésében Pesten.

*Szénássy Sándortól* megjelent „Latin mondattan,“ Osterlamm Károly könyvkereskedésében Pesten.

*Torkos Lászlótól* megjelent „Költészetten“ főgymnasiumok számára, kiadta Batizfalvi István, kapható Osterlamm Károly könyvkereskedésében. Pesten.

A gymnasium hat osztályába bejegyeztetett összesen 284 tanuló. Hogyan oszlanak meg ezek az egyes osztályokban, azt e következő táblázat mutatja:

Osztály	Vallásra nézve					Összesen
	ág. hitv. ev.	helv. hitv.	róm. kath.	keleti görög	Mózsés hitv.	
I.	43	8	—	1	38	90
II.	33	—	1	1	17	52
III.	32	6	—	1	8	47
IV.	17	1	—	1	16	35
V.	19	3	—	—	14	36
VI.	13	2	—	—	9	24
Összesen	157	20	1	4	102	284

Ha ezen adatokat egybevetjük a tavalyi s harmadévi adatokkal, ki fog tűnni, hogy gymnasiumunkban a tanítványok száma folyton növekedett, ugyanis

az 186<sup>2</sup>/<sub>3</sub>-diki tanévben volt a tanulók száma 178; köztök ág. hitv. ev. 93;

az 186<sup>3</sup>/<sub>4</sub>-diki " " " " " 182; " " " " 100;

az 186<sup>4</sup>/<sub>5</sub>-diki " " " " " 284; " " " " 157;

A jelen évi örvendetes szaporodást részint a VI-dik osztály felállítására, részint Batizfalvi István tanár élelmezési intézete idézte elő, mely utóbbiban 50 ifju tápláltatott.

Névszerint pedig gymnasiumunk tanítványai ezek voltak :

Folyó szám.	Név, Születési év, Vallás	Születéshely	J e g y z e t e k	
<b>I. Osztály.</b>				
1	Béler Gyula, 1854, ág.	Pest városa.	} Az év folytán kimaradtak.	
2	Beer Lajos, 1853, Mózs.	Pest városa.		
3	Blau Vilmos, 1851, Mózs.	Pest városa.		
4	Bogyó Károly, 1852, helv.	Garam-Szentgyörgy, Bars m.		
5	Braun Frigyes, 1853, Mózs.	Pest városa.		
6	Canzi Rudolf, 1855, ág.	Pest városa.		
7	Cservenák Károly, 1854, ág.	Dengeleg, Nógrád megye.		
8	Cséry Lajos, 1855, ág.	Pest városa.		
9	Deutsch Gyula, 1854, Mózs.	Pest városa.		
10	Dezső Sándor, 1855, ág.	Pusztakürt, Heves m.		
11	Décsey Sándor, 1854, ág.	Pest városa.		
12	Draskóczy Jenő, 1855, ág.	Leszenye, Hont m.		
13	Dücker Frigyes, 1855, ág.	Pest városa.		
14	Eisenmagen József, 1852, ág.	Pest városa.		
15	Fabiny Ferencz, 1854, ág.	Pest városa.	} Az év folytán kimaradtak.	
16	Fejős András, 1851, ág.	Tápió-Szentmárton, Pest m.		
17	Fröhlich Bernát, 1853, Mózs.	Pest városa.		
18	Geiszlinger József, 1852, ág.	Pest városa.		
19	Giczey Antal, 1853, ág.	Esztergom városa.		
20	Giczey Lajos, 1855, helv.	Pest városa.		
21	Glücksman Henrik, 1853, Mózs.	Pest városa.		
22	Goldner Frigyes, 1852, Mózs.	Pest városa.		} Az év elején kilépett.
23	Goldschmidt Lajos, 1854, Mózs.	Pest városa.		
24	Gombos Lajos, 1854, ág.	Czepléd, Heves m.		} A második félévben kilépett.
25	Gregersen Hugó, 1855, ág.	Esztergom városa.		
26	Gruber Dávid, 1853, Mózs.	Pest városa.		
27	Grünbaum Márk., 1852, Mózs.	Nagy-Kanizsa, Zala m.		
28	Hartmann Miksa, 1854, ág.	Ó-Buda.		
29	Hecksch Gyula, 1852, Mózs.	Pest városa.		
30	Hoffmann József, 1852, ág.	Pest városa.		
31	Jellinek Lajos, 1853, Mózs.	Pest városa.		
32	Jeszenszky Pál, 1852, ág.	Mező-Bezény, Békés m.		
33	Jurenák László, 1854, ág.	Szentes, Csongrád m.		
34	Karner Géza, 1852, ág.	Pest városa.		
35	Kaas Ervin b., 1852, ág.	Farmos, Pest m.		
36	Kern Róbert, 1854, Mózs.	Pest városa.		
37	Klein Miksa, 1853, Mózs.	Pest városa.		
38	Kovács László, 1855, ág.	Czepléd, Pest m.		

Folyó szám.	Név, Születési év, Vallás	Születéshely	J e g y z e t e k
39	König Lajos, 1854. Mózs.	Pest városa.	
40	König Róvi, 1854, hely.	Buda városa.	Magántanuló
41	Kramer Gusztáv, 1852, ág.	Pest városa.	
42	Lippner Zsigmond, 1852, Mózs.	Pest városa.	Tandijmentes.
43	Löwy Fülöp, 1851, Mózs.	Szécsény, Nógrád m.	
44	Löwy Samu, 1852, Mózs.	Pest városa.	
45	Luka László, 1854, hely.	Pest városa.	Tandijmentes.
46	Mihalesics György, 1854, k. gör.	Kaláz, Pest m.	
47	Mokry Gusztáv, 1854, ág.	Kis Sztapár Bács m.	
48	Murmann Emil, 1854, ág.	Pest városa.	
49	Müllner Zsigmond, 1855, ág.	Pest városa.	
50	Obernyik Ede, 1854, hely.	Sukoró, Fejér m.	
51	Obernyik István, 1852, hely.	U. az.	
52	Paulovics György, 1853, ág.	Orosháza, Békés m.	
53	Páris Ágost, 1855, ág.	Veszprém városa.	
54	Pecz Samu, 1854, ág.	Zala Egerszeg, Zala m.	
55	Pfendeszak Sándor, 1854, ág.	Pest városa.	
56	Plesch Lajos, 1854, Mózs.	Pest városa.	A második félévben kimaradt.
57	Polez Frigyes, 1853, ág.	Mramorák, Határőrvidék.	
58	Portér Hugó, 1853, ág.	Gyöngyös, Heves m.	
59	Rogivue Lajos, 1850, hely.	Mud, Svájc.	Magántanuló.
60	Rotter Sámuel, 1852, Mózs.	Bicske, Fejér m.	
61	Ruttkay József, 1852, ág.	Abony, Pest m.	
62	Sáray Zsigmond, 1852, ág.	Szécsényke, Nógrád m.	
63	Schächter Adolf, 1850, Mózs.	Szucsán, Túróc m.	A második félévben kimaradt.
64	Schäffer Vilmos, 1854, Mózs.	Pest városa.	
65	Schlesinger Nátán, 1854, Mózs.	Vág-Ujhely, Nyitra m.	
66	Schönfeld Lajos, 1852, Mózs.	O-Buda.	
67	Schulhof Rudolf, 1852, Mózs.	u. az.	
68	Schütz Lajos, 1852, ág.	Pest városa.	A második félévben kilépett.
69	Silbermann Miksa, 1852, Mózs.	Tét, Győr m.	
70	Silberstein Henrik, 1853, Mózs.	Leipnik, Morvaország.	
71	Silberstein Leo, 1853, Mózs.	U. az.	
72	Silberstein Simon, 1853, Mózs.	Pest városa.	A második félévben kimaradt.
73	Spitzer Károly, 1852, Mózs.	Duna-Földvár, Tolna m.	
74	Spitzer Zsigmond, 1855, Mózs.	Pest városa.	
75	Stauber Antal, 1854, Mózs.	Duna-Földvár, Tolna m.	
76	Stauber Gyula, 1852, Mózs.	U. az.	} Magántanulók.
77	Stauber József, 1855, Mózs.	U. az.	
78	Szőke Ede, 1854, ág.	Pest városa.	
79	Stein Rudolf, 1852, ág.	Pest városa.	
80	Steiner Ármin, 1854, Mózs.	Vág-Vecse, Nyitra m.	
81	Steiner József, 1854, Mózs.	Nagy-Várad, Bihar m.	
82	Ullmann Kár. József, 1855, Mózs.	Pest városa.	
83	Varga Jenő, 1852, ág.	Nagy-Kanizsa, Zala m.	
84	Ványek Pál, 1852, ág.	Pest városa.	
85	Wass Olivér gr., 1855, hely.	Czege, Doboka m. Erdély.	
86	Wieländer Miksa, 1854, Mózs.	Pest városa.	A második félévben kimaradt.
87	Winter Lajos, 1852, Mózs.	Pest városa.	
88	Zmeskál Mihály, 1853. ág.	Nagy-Halák, Nógrád m.	Tandijmentes.
89	Zolnay Jenő, 1854, ág.	Pest városa.	
90	Zsigmondy Géza, 1854, ág.	Pest városa.	

Folyó szám.	Név, Születési év, Vallás	Születéshely	J e g y z e t e k
<b>II. Osztály.</b>			
91	Barabás, László, 1855, ág.	Pest városa.	
92	Bekk József, 1854, ág.	Bonyhád, Tolna m.	
93	Benedikty Károly, 1853, ág.	Dobsina, Gömör m.	
94	Benkó Agost, 1853, ág.	Nagybecskerek, Torontál m.	
95	Berzsenyi Sándor, 1851, ág.	Nikla, Somogy m.	
96	Brúder János, 1851, ág.	Pest városa.	
97	Csepcsányi Árpád, 1851, ág.	Pest városa.	
98	Deutsch Albert, 1852, Mózs.	Pest városa.	
99	Erős Lajos, 1850, ág.	Czegléd, Pest m.	Tandijmentes.
100	Feuer Ártúr, 1853, Mózs.	Pest városa.	
101	Flesch Fülöp, 1853, r. kath.	Pest városa.	A második félévben kilépett.
102	Francsek István, 1852, ág.	Tápió-Szecső, Pest m.	
103	Fried Adolf, 1851, Mózs.	Szenicz, Nyitra m.	Tandijmentes.
104	Glós Árpád, 1853, ág.	Pest városa.	
105	Goldstein Emil, 1853, Mózs.	Pest városa.	Magántanuló.
106	Gregersen György, 1853, ág.	Esztergom városa.	
107	Grosz Samu, 1851, Mózs.	Pest városa.	
108	Gyöngyély Emil, 1853, ág.	Pest városa.	
109	Herzberg Adolf, 1852, Mózs.	Pest városa.	
110	Horváth Árpád, 1854, ág.	Nagy-Azar, Zemplén m.	
111	Ivanovics Milos, 1850, ág.	Pest városa.	Tandijmentes.
112	Jellinek Henrik, 1852, Mózs.	Pest városa.	
113	Laffert Antal b., 1853, ág.	Pest városa.	
114	Leidenberger Lajos, 1851, ág.	Pest városa.	
115	Löwy Mór, 1849, Mózs.	Pest városa.	A második félévben elmaradt.
116	Mandl Mór, 1853, Mózs.	Holics, Nyitra m.	
117	Martin Sándor, 1854, ág.	Ó-Buda.	
118	Mihala Géza, 1853, ág.	Pest városa.	
119	Nigrinyi Zsigmond, 1851, ág.	Pest városa.	A második félév végén kimaradt.
120	Pätz János, 1853, ág.	Ó-Buda.	
121	Pillitz Ignác, 1852, Mózs.	Makó, Csanád m.	Magántanuló.
122	Pillitz József, 1853, Mózs.	U. az.	Magántanuló.
123	Polner Sándor, 1851, ág.	Rákos-Keresztur, Pest m.	
124	Popovits Dusán, 1854, k. gör.	Ada, Bács m.	
125	Prém József, 1851, ág.	Pest városa.	Tandijmentes.
126	Rauscher Miksa, 1851, Mózs.	Pest városa.	
127	Rosner Ödön, 1853, Mózs.	Pest városa.	
128	Ruttkay István, 1851, ág.	Tápió-Szele, Pest m.	
129	Schüller Mór, 1853, Mózs.	Brünn, Morvaország.	
130	Sgalitzer Lajos, 1851, Mózs.	Pest városa.	
131	Sichermann Antal, 1853, Mózs.	Pest városa.	
132	Spitzer Jakab, 1852, Mózs.	Uj-Pest, Pest m.	
133	Stefanovits János, 1850, ág.	Apostag, Pest m.	A második félévben kilépett.
134	Stolp Ferencz, 1853, ág.	Pest városa.	
135	Szeiwerth Lajos, 1851, ág.	Almás, Komárom m.	Tandijmentes.
136	Szeniczey Ákos, 1854, ág.	Paks, Tolna m.	
137	Tar Lajos, 1851, ág.	Pest városa.	
138	Toperczer Ernő, 1853, ág.	Dornó, Vas m.	
139	Trinkl Kálmán, 1852, ág.	Kis-Szállás, Bács m.	
140	Vágfy Géza, 1853, ág.	Gyón, Pest m.	

Folyó szám.	Név, Születési év, Vallás	Születéshely	J e g y z e t e k
141	Varga János, 1851, ág.	Győr városa.	
142	Wöhler Erik- 1853, ág.	Greifswalde, Poroszország.	Tandijmentes.
<b>III. Osztály.</b>			
143	Barabás Béla, 1852, ág.	Pest városa.	
144	Barabás Sándor, 1853, ág.	Pest városa.	
145	Bass Béla, 1853, Mózs.	Pest városa.	
146	Bernhardt Bernát, 1851, Mózs.	Pest városa.	
147	Brocskó Lajos, 1851, ág.	Pest városa.	Tandijmentes.
148	Dalnoky Henrik, 1852, Mózs.	Pest városa.	
149	Fiedmann Henrik, 1850, Mózs.	Pest városa.	
150	Frint Lajos, 1850, ág.	Arad városa.	
151	Fröhlich Izidór, 1852, helv.	Pest városa.	Tandijmentes.
152	Gally Márton, 1847, ág.	Ó-Buda.	
153	Grisza Kálmán, 1852, ág.	Pest városa.	Tandijmentes.
154	Hattyúffy Dezső, 1851, ág.	Rác-Almás, Fejér m.	
155	Jeszenszky Sándor, 1852, ág.	Losonez, Nógrád m.	
156	Karafiát Tivadar, 1852, ág.	Horpács, Nógrád m.	
157	Kéler Kálmán, 1851, ág.	Pest városa.	
158	Kirchmayer Lajos, 1852, ág.	Pest városa.	
159	Kún József, 1850, helv.	Pálfalva, Nógrád m.	
160	Lenk Lajos, 1852, ág.	Tövisgyháza, Arad m.	
161	Mányik István, 1852, ág.	Ipolyság, Hont m.	
162	Martinyi Gyula, 1850, ág.	Pest városa.	
163	Martinyi Vilmos, 1852, ág.	Pest városa.	
164	Melcer Lajos, 1853, ág.	Pest városa.	Tandijmentes.
165	Némedy Mihály, 1848, helv.	Pest városa.	Tandijmentes.
166	Nyikos Gyula, 1853, helv.	Komárom városa.	
167	Oszwald Gyula. 1851, ág.	Pest városa.	
168	Ottlik Zoltán, 1849, helv.	Pécel, Pest m.	
169	Pajor István, 1852, ág.	Kis Csalomja, Hont m.	Meghalt april 15. 1865.
170	Petrovics Lajos, 1852. ág.	Miskolcz, Borsod m.	
171	Podmaniczky Béla b., 1852, ág.	Aszód, Pest m.	
172	Reiszberger Gusztáv, 1850, ág.	Pest városa.	
173	Rohonyi Gyula, 1851, ág.	Glozsán, Bács m.	Tandijmentes.
174	Rosenfeld Dávid, 1851, Mózs.	O-Buda.	
175	Rosenthal Géza, 1851, ág.	Buda városa.	
176	Röck Gyula, 1852, ág.	Pest városa.	
177	Ruttkay Bertalan, 1852, ág.	Puszt-Tercz, Nógrád m.	
178	Schwartz Bernát, 1852, Mózs.	Tétény, Pest m.	Magántanuló.
179	Simay Aladár, 1853, ág.	Pest városa.	
180	Skultéty Kálmán, 1853, ág.	Temesvár, Temes m.	
181	Strasser Izidór, 1853, Mózs.	Pest városa.	
182	Szakonyi Jenő, 1852, ág.	Alsó-Lendva, Zala m.	
183	Sztrinkay Béla, 1849, ág.	Pest városa.	
184	Toperczer Sándor, 1851, ág.	Dornó, Vas megye.	
185	Wass Ármin gr., 1851, helv.	Czege, Doboka m., Erdély.	
186	Weber János, 1849. ág.	Hajdusicza, Torontál m.	
187	Weiss Dávid. 1852, Mózs.	Pest városa.	
188	Wuics György, 1852, k. gör.	Ada, Bács m.	
189	Zathureczky Gusztáv, 1851, ág.	Pest városa.	Tandijmentes.

Folyó szám.	Név, Születési év, Vallás	Születéshely	J e g y z e t e k
<b>IV. Osztály.</b>			
190	Bakó Géza, 1850, ág.	Dolinka, Nógrád m.	
191	Bass Gyula, 1851, Mózs.	Pest városa.	
192	Beliczay Imre, 1852, ág.	Pest városa.	
193	Bjély Aurél, 1852, ág.	Ipolyság, Hont m.	
194	Borbély Vidor, 1851, ág.	Pest városa.	
195	Deutsch Adolf, 1851. Mózs.	Pest városa.	
196	Finály Izidor, 1851, Mózs.	Buda városa.	
197	Glós Gyula, 1849, ág.	Pest városa.	
198	Hecksch Ármin, 1850, Mozs.	Pest városa.	
199	Heller Ignác, 1851, Mózs.	Alsó Kubin, Árva m.	
200	Herzog Tivadar, 1851, Mózs.	Pest városa.	
201	Jármay Jenő, 1851, ág.	Pest városa.	
202	Jellinek Artur, 1851, Mózs.	Pest városa.	
203	Kern Tivadar, 1852, Mózs.	Pest városa.	
204	Körper Fülöp, 1848, Mózs.	Verbó, Nyitra m.	Magántanuló.
205	Krajesovits Lajos, 1851, ág.	Pest városa.	
206	Kund Pál, 1849, ág.	Pest városa.	
207	Kurecz Lajos, 1850, ág.	Böleske, Tolna m.	
208	Kurecz Vilmos, 1852, ág.	U. az.	
209	Martinovits Emil, 1848, k. gör.	Szent-Endre, Pest m.	
210	Neuhaus Ignác, 1850. Mózs.	Lengyel-Tóti, Somogy m.	
211	Pammer Mihály, 1851, ág.	Pest városa.	Tandijmentes.
212	Reinitz Béla, 1851, Mózs.	Nagy-Vázsony, Veszprém m.	
213	Ringauf Otto, 1851, ág.	Pest városa.	
214	Röck Gynla, 1851, ág.	Pest városa.	
215	Sárkány Sámuel, 1852, ág.	Pilis, Pest m.	
216	Schulek Gusztáv, 1850, ág.	Orsova, Határőrvidék.	A második félévben elmaradt.
217	Sgalitzer Lajos, 1849, Mózs.	Nagy-Kanizsa, Zala m.	
218	Stein Gyula, 1851, Mózs.	Pest városa.	
219	Stern Ármin, 1852, Mózs.	Pest városa.	
220	Vattay Dezső, 1851, helv.	Pomáz, Pest m.	
221	Wald Benjamin, 1851, Mózs.	Pest városa.	
222	Wilfinger Pál, 1851, ág.	Pest városa.	
223	Wiszkidenszky Lajos, 1851, ág.	Pest városa.	Tandijmentes.
224	Weiner Antal, 1851, Mózs.	Pest városa.	Az év elején kilépett.
<b>V. Osztály.</b>			
225	Auspitz Sándor, 1851, Mózs.	Soroksár, Pest m.	
226	Baier Káéoly, 1850, ág.	Pest városa.	
227	Bass Gyula, 1851, Mózs.	Pest városa.	
228	Braun Samu, 1850, Mózs.	Pest városa.	
229	Deutsch Mór, 1849, Mózs.	Aszód, Pest m.	
230	Fabinyi Béla, 1850, ág.	Pest városa.	
231	Farkas Dezső, 1846, helv.	Duna-Földvár, Tolna m.	Tandijmentes.
232	Friedmann Gábor, 1850, Mózs.	Pest városa.	Az év elején kilépett.
233	Frischmann Gyula, 1848, Mózs.	Pest városa.	A második félévben kilépett.
234	Fuchs Zsigmond, 1849, Mózs.	Pest városa.	
235	Heller Jakab, 1848, Mózs.	Szlanicza, Árva m.	A második félévben kilépett.
236	Hojtsy Pál, 1850, ág.	Micsinye, Zólyom m.	



Folyó szám.	Név, Születési év, Vallás	Születéshely	J e g y z e t e k		
237	Janusz Henrik, 1849, Mózs.	Vág-Vecse, Nyitra m.	Magántanuló.		
238	Jeszenszky Károly, 1851, ág.	Mező-Berény, Békés m.			
239	Karafiát Győző, 1849, ág.	Miskolcz, Borsod m.			
240	Lakos Lajos, 1846, helv.	Szentes, Csongrád m.			
241	Langheim Ignác, 1850, Mózs.	Pest városa.			
242	Lánczy Gyula, 1850, Mózs.	Pest városa.			
243	Laszkáry György, 1850, ág.	Pribel, Hont m.			
244	Liedemann Lipót, 1850, ág.	Salzburg, Salzburg koronatart.			
245	Linczényi Gyula, 1851, ág.	Pest városa.			
246	Madarassy Lajos, 1847, helv.	Sőreg, Gömör m.			
247	Melna Gyula, 1847, ág.	Czinkota, Pest m.			
248	Nagy Lajos, 1851, ág.	Keszthely, Zala m.			
249	Neumann Adolf, 1848, Mózs.	Ó-Buda.			
250	Paulinyi Béla, 1850, ág.	Alsó-Töbörzsök. Fejér m.			
251	Podmaniczky Elemér b., 1851, ág.	Aszód, Pest m.			
252	Pözel István, 1848, ág.	Pest városa.		Tandijmentes.—Glosius ösztöndijas	
253	Reichenhaller Lajos, 1650, ág.	Pest városa.		Tandijmentes.	
254	Sebestyény Lajos, 1851, ág.	Gyöngy, Tolna m.			
255	Simay Odön, 1851, ág.	Pest városa.			
256	Stern Vilmos, 1850, Mózs.	Pest városa.			
257	Teszáry József, 1850, ág.	Tápió-Szele, Pest m.			
258	Tolnay Gedeon, 1849, ág.	Pest városa.			
259	Vetsey István, 1851, ág.	Pest városa.			
260	Wottitz Gyula, 1849, Mózs.	Pest városa.			
<b>VI. Osztály.</b>					
261	Andrássy Jenő, 1847, ág.	Nagy-Kőrös, Pest m.			Az év elején kilépett.
262	Bekk Gusztáv, 1848, ág.	Bonyhád, Tolna m.			
263	Blau István, 1847, Mózs.	Pest városa.		Tandijmentes.	
264	Borbély Jenő, 1848, ág.	Pest városa.			
265	Fabiny Gyula, 1850, ág.	Nagy-Kőrös, Pest m.			
266	Gruber Ármin, 1848, Mózs.	Pest városa.			
267	Gruber Zsigmond, 1847, Mózs.	Pest városa.			
268	Grünbaum Henrik, 1847, Mózs.	Lócz, Nógrád m.			
269	Hegedűs Károly, 1847, ág.	Nagy-Becskekerék, Torontál m.			
270	Jármay László, 1850, ág.	Pest városa.			
271	Karzag István, 1847, helv.	Pest városa.			
272	Kralovánszky Béla, 1848, ág.	Pest városa.			
273	Linczényi Lajos, 1848, ág.	Pest városa.	Magántanuló.		
274	Micsinay János, 1847, ág.	Svábócz, Szepes m.			
275	Porges Sámuel, 1839, Mózs.	Kisucza-Ujhely, Trencsén m.			
276	Sárkány László, 1850, ág.	Pilis. Pest m.			
277	Scheichel Frigyes, 1850, ág.	Acsa, Pest m.			
278	Schwartz Sámuel, 1844, Mózs.	Szentiván, Torontál m.			
279	Sebestyény Gyula, 1848, ág.	Gyöngy, Tolna m. — — —		{Tandijmentes. — Jettim és Glosius öszöndijas.	
280	Stern Sámuel, 1845, Mózs.	Kisfalud, Sopron m. — — —			
281	Varga József, 1844, helv.	Maros-Decse, Erdély.		Magántanuló.	
282	Weisz Ármin, 1846, Mózs.	Vörösvár, Pest m.		Az év elején kimaradt.	
283	Wilheim József, 1847, Mózs.	Szeged, Csongrád m.			
284	Zsigmondy Jenő, 1840, ág.	Pest városa.			

A jelen tanév nyári közvizsgálatai június 26—28-ik napjain tartatnak, kezdve az első osztálylyal.

A gymnasium I. osztályába csak azon növendékek vétetnek föl, kik a IV-ik elemi osztályból kielégítő bizonyítvánnyal bocsátattak el, vagy ilyenek nem létében az elrendelt magánvizsgálatot kellően megállják.

A jövő tanév szeptember 1-jével kezdődik, még pedig úgy, hogy a hó első három napján a beírások, fölvételi és javító vizsgák fognak megtartatni, a tanítás pedig 4-kén veendi kezdetét.

Azon tisztelt szülők és gyámok, kik gyermekeiket gymnasiumunkban kívánják a tudományokban képeztetni, kéretnek, a beíratásra kitűzött határidő pontos megtartására.

Alólirt élelmezési intézetébe a bejelentések augusztus 20-kaig fogadtatnak el.

**BATIZFALVI ISTVÁN,**

ez idő szerint igazgató-tanár.